

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Luka ŠVAJGER

**ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA
EKOLOŠKI KMETIJI V BELI KRAJINI**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Luka ŠVAJGER

**ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA EKOLOŠKI KMETIJI
V BELI KRAJINI**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**ANALYSIS OF FARMING AND MARKETING ON THE ORGANIC
FARM IN BELA KARJINA**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2011

Z diplomskim delom končujem Visokošolski strokovni študij zootehniko. Opravljen je bilo na Oddelku za zootehniko, Biotehniške fakultete, Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Jožeta OSTERCA.

Recenzent: prof. dr. Emil ERJAVEC

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Stanko KAVČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Jože OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Diplomsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Luka ŠVAJGER

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Dn
DK UDK 631(043.2)=163.6
KG kmetijstvo/ekološko kmetijstvo/govedoreja/krave dojlje/trženje/Slovenija
KK AGRIS L01/5214
AV ŠVAJGER, Luka
SA OSTERC, Jože (mentor)
KZ SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI 2011-05-23
IN ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA EKOLOŠKI KMETIJI V BELI
KRAJINI
TD Diplomsko delo (visokošolski študij)
OP VIII, 53 str., 4 pregl., 7 sl., 31 vir.
IJ sl
JI sl/en
AL Zaradi vse večjega poudarjanja pomena zdrave hrane in varstva okolja dobiva ekološka pridelava vse večjo vrednost. Veliko število kmetij je že vključenih ali pa se preusmerjajo v ekološko kmetijstvo. Kmetije se odločajo za različne načine prodaje svojih izdelkov, najpogostejša je prodaja na domu. Na analizirani kmetiji se ukvarjajo z rejo 34 krav dojlj in potomstva. Obdelujejo 40 ha zemljišč, od tega je 20 ha njiv, 4 ha travnikov in 14 ha pašnikov. Na domu, v lastni prodajalni prodajajo goveje meso. Ukvarjajo se tudi z dodatno dejavnostjo, oddaje apartmajev. Na kmetiji sta polno zaposlena dva družinska člana. Živali so skozi večino leta na pašnikih, ki so urejeni v bližini kmetije. V prihodnjih letih si želijo povečati osnovno čredo krav dojlj na 45 živali. Želijo si, da bi vse živali spitali do končne teže in meso prodali doma. Lastnik stalno stremi k novim znanjem in možnostim za nadgradnjo dejavnosti. V prihodnje bodo morali na kmetiji poiskati tudi nove prodajne poti, ki bi lahko prinesle večji dobiček. V bodoče lahko razmišljajo o sodelovanju z bližnjim vrtcem in šolo ter dodatni ponudbi ekoloških žit in moke.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 631(043.2)=163.6
CX agriculture/ecological farms/cattle/suckler cows/marketing/Slovenia
CC AGRIS L01/5214
AU ŠVAJGER, Luka
AA OSTERC, Jože (supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY 2011
IN ANALYSIS OF FARMING AND MARKETING ON THE ORGANIC FARM IN
BELA KRAJINA
TD Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO VIII, 53 str., 4 pregl., 7 sl., 31 ref.
LA sl
AL sl/en
AB Due to the increasing demand for healthy food and concern for healthy environment the production of organic and environment friendly food is growing. Numerous farms are already involved in ecological production or are transferring to it. Farms are turning to different approaches to sell their products, the most common is selling them at home. The analyzed farm is breeding 34 suckler cows with their calves. They cultivate 40 ha of land, of which 20 ha are farming fields, 4 ha are grassland and 14 ha are pasture land. They sell beef at home in their own little shop and they also rent apartments. There are two full time employees on the farm. The herd is pasturing around the farm most of the year. In future, they plan to expand their herd of cows to 45. They want to fatten them to the full size and sell meet at home only. The owner of the farm is very keen on searching for new ways to upgrade and improve production and marketing of the farm goods. However, they will have to find some new markets to raise the profit. They are already considering the cooperation with a nearby school and kinder garden and additional production and marketing of organic grain and flour.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documetation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	VIII
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 EKOLOŠKO KMETIJSTVO – SPLOŠNE ZNAČILNOSTI	2
2.1.1 Zgodovina ekološkega kmetijstva v svetu in pri nas	2
2.1.2 Oris razvoja ekološkega kmetijstva na slovenskem	3
2.1.3 Opis razmer v zadnjih letih	4
2.1.4 Akcijski načrt (ANEK)	4
2.2 VRSTE EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA	5
2.2.1 Ekološko kmetijstvo	5
2.2.2 Biološko dinamično kmetijstvo	6
2.2.3 Permakultura	6
2.3 PREUSMERITEV IZ KONVENCIONALNEGA V EKOLOŠKO KMETOVANJE	7
2.3.1 Razlogi za preusmeritev	7
2.3.2 Postopek preusmeritve v ekološko kmetovanje	8
2.3.3 Preusmeritev v ekološko živinorejo	9
2.4 KONTROLA EKOLOŠKIH KMETIJ	9
2.4.1 Cilji in postopki kontrole	9
2.4.2 Kontrolne organizacije	10
2.5 TRŽENJE EKOLOŠKIH PRIDELKOV IN ŽIVIL	11
2.5.1 Pomen in način trženja	11
2.5.2 Neposredna prodaja	12
2.5.3 Cena ekoloških izdelkov	13
2.5.4 Označevanje ekoloških izdelkov	13
2.6 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI	15
2.6.1 Opredelitev	15
2.6.2 Kmetija z nastanitvijo	15
2.6.3 Registracija obrata za predelavo živil živalskega izvora	16
2.7 GOVEDOREJA V SLOVENIJI	16
2.7.1 Razvoj govedoreje v Sloveniji	16
2.7.2 Stanje govedoreje v Sloveniji	17
2.7.3 Značilnosti reje krav dojlj	18
2.7.4 Sistem reje krav dojlj	18
2.7.5 Paša krav dojlj	19
3 MATERIALI IN METODE DE LA	21
4 REZULTATI	22
4.1 ZNAČILNOSTI OBMOČJA IN KMETIJE	22
4.1.1 Bela krajina	22
4.1.2 Opis kmetije in njene osnovne dejavnosti	22
4.1.3 Način kmetovanja pred preusmeritvijo	23
4.2 ODLOČITEV ZA EKOLOŠKO KMETIJSTVO IN PROCES PREUSMERITVE	24
4.2.1 Preusmeritev živinorejske panoge	24

4.2.2	Izbira živali za rejo	25
4.2.3	Preureditev hleva	25
4.2.4	Preureditev pašnikov in pridelava poljščin po ekoloških standardih	26
4.3	NAČIN KMETOVANJA PO ZAKLJUČENI PREUSMERITVI	26
4.3.1	Način reje plemenskih krav	27
4.3.2	Pripust in telitve	29
4.3.3	Reja živali za prodajo	31
4.3.4	Bolezni	31
4.3.5	Paša	32
4.3.6	Prezimovanje na pašniku	34
4.3.7	Pridelava krme	35
4.4	TRŽENJE NA KMETIJI	36
4.4.1	Zakol živali in razsek mesa	36
4.4.2	Prodaja	38
4.4.3	Dodatna dejavnost na kmetiji	38
4.4.4	Vrste prihodkov na kmetiji	39
5	RAZPRAVA	40
5.1	USMERITEV KMETIJE	40
5.1.1	Pred preusmeritvijo	40
5.1.2	Kmetija po preusmeritvi	40
5.1.3	Usmeritev v prihodnje	41
5.1.4	Zemljišča in pridelava krme	41
5.2	NAČIN TRŽENJA	42
5.2.1	Nove možne poti trženja	42
5.2.2	Zaupanje v ekološke izdelke	44
5.3	VZTRAJANJE PRI EKOLOŠKEM KMETOVANJU	44
6	SKLEPI	46
7	POVZETEK	47
8	VIRI	49
.....	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Število kmetij z ekološkim kmetovanjem in št. kmetij v preusmeritvi med leti 2000-2008 (Ekološko kmetijstvo ..., 2008).....	3
Preglednica 2: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih: (Analiza stanja ..., 2011)	4
Preglednica 3: Osnovne razlike med ekološkim in konvencionalnim kmetijstvom (Bavec in sod., 2001).....	8
Preglednica 4: Število goveda in krav po letih (Živinoreja ..., 2009).....	17

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Hlev za prezimovanje krav	28
Slika 2: Izpust za krave.....	29
Slika 3: Krave s teleti na paši.....	33
Slika 4: Krmišče za telice v zimskem času.....	34
Slika 5: Razsekovalnica in prostor za prodajo mesa	37
Slika 6: Prenovljena hiša, v kateri so apartmaji in prodajalna mesa	38
Slika 7: Notranjost apartmajev.....	39

1 UVOD

Ob poplavi raznoraznih živil, za katere ne vemo kako so bila pridelana in kakšne nevarne snovi vsebujejo, je pomen zdrave hrane vedno večji. V diplomski nalogi želimo prikazati prednosti in slabosti ekološkega kmetovanja. Na izbrani govedorejski kmetiji v Beli krajini bomo analizirali način kmetovanja pred preusmeritvijo v ekološko kmetovanje ter način kmetovanja in trženja po preusmeritvi. V zadnjem času skrb za naravo in sonaravno kmetijstvo dobivata vse večjo vlogo.

Po Bavčevi (Bavec in sod., 2001) je za razvoj ekološkega kmetovanja pomembna želja po prehranjevanju z zdravo hrano ter zdravo življenje na splošno. Če se bo ozaveščenost ljudi o pomenu sonaravnega kmetovanja še naprej krepila, je prihodnost sonaravnih oblik kmetovanja zagotovljena.

Ekološko kmetovanje ponuja tudi nove možnosti za razvoj kmetijstva v regijah, ki so do sedaj veljale kot manj primerne za kmetijsko dejavnost. Bela krajina je regija z veliko brezposelnostjo, obenem pa se zarašča vse več kmetijskih zemljišč. V teh krajih je bilo pred leti zelo razvito vinogradništvo. To pa z leti, ko je na trgu vse več vin, počasi izgublja na pomenu. Na trgu je le še nekaj vrhunskih vinarjev, ki lahko prodajajo svoja vina.

Predstavili bomo primer dobre kmetijske prakse in s tem možnost razvoja kmetijske panoge.

Za širitev ekološkega kmetijstva je pomembna prodaja. Kmetije svoje pridelke prodajajo na različne načine, največkrat se poslužujejo neposredne prodaje. Z direktno prodajo končnemu porabniku kmetija iztrži največji dohodek, prav tako pa ima neposreden stik s kupcem. Predstavili bomo način trženja ekoloških izdelkov in predvideli možnosti nadaljnjega razvoja kmetije.

2 PREGLED OBJAV

2.1 EKOLOŠKO KMETIJSTVO – SPLOŠNE ZNAČILNOSTI

2.1.1 Zgodovina ekološkega kmetijstva v svetu in pri nas

Začetki ekološkega kmetijstva segajo v zgodnja leta 20. stoletja, ko se je v kmetijstvu začelo uporabljati mineralna gnojila in kemikalije. Večje zanimanje za ekološko kmetijstvo se je začelo v petdesetih letih predvsem v Švici, Avstriji in Veliki Britaniji, kjer so to vrsto kmetovanja poimenovali organsko-biološko kmetovanje (Bavec in sod., 2001).

Z naraščanjem povpraševanja po ekološko pridelani hrani in naraščanje števila ekoloških kmetovalcev, se je pojavila potreba po določitvi pravil ter standardov in posledično tudi nadzora. Tako je bila leta 1972 ustanovljena Mednarodna zveza gibanj za ekološko kmetijstvo (IFOAM), ki je povezala biološke pridelovalce pod enotno okrilje, leta 1982 pa so bili sprejeti Temeljni standardi za ekološko kmetijstvo in predelavo živil (Bavec in sod., 2001).

Večje preusmerjanje v ekološko kmetijstvo se je začelo v osemdesetih letih, še posebej pa v devetdesetih, ko so se v Evropi uveljavila številna okoljska gibanja (tako med uporabniki hrane kot med pridelovalci), kmetje in vlade pa so se ubadali s presežki hrane in negativnimi posledicami preobremenitve okolja z intenzivnim kmetijstvom (Bavec in sod., 2001).

Sedaj je v Evropi ekološko kmetijstvo že zelo razširjeno. Po statističnih podatkih iz leta 2005 so zemljišča z ekološko pridelavo takrat predstavljala 3,9 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v EU-25. Odstotek ekoloških zemljišč je bil najvišji v Avstriji (11,0 %), Italiji (8,4 %) ter na Češkem in v Grčiji (v obeh 7,2 %), najnižji pa na Malti (0,1 %), na Poljskem (0,6 %) in na Irskem (0,8 %) (Ekološko kmetovanje ..., 2011).

V Sloveniji ima ekološko kmetijstvo dokaj kratko zgodovino, saj se je zanimanje zanj pojavilo šele ob koncu osemdesetih oz. v začetku devetdesetih let. Takrat so se začela razna predavanja, seminarji in izobraževanja v zvezi z zdravo prehrano in ekološkim kmetijstvom. Večji razvoj ekološkega kmetijstva se je začel sredi devetdesetih, ko se je zgodilo kar nekaj prelomnih dogodkov. Ministrstvo za kmetijstvo je leta 1997 pripravilo Priporočila za ekološko kmetovanje, ki so veljala tudi za prve standarde (Bavec in sod., 2001).

Ustanovljena sta bila Združenje ekoloških kmetov Slovenije in Združenje za ekološko kmetovanje SV Slovenije. Tudi med potrošniki se je pojavilo večje zanimanje za ekološko pridelano hrano. Leta 1998 je bilo v kontrolo, ki so jo na začetku opravljali avstrijski nadzorniki vključenih enainštirideset kmetij. Kasneje je kontrolno vlogo prevzel Kmetijski zavod Maribor z domačimi nadzorniki, ki so se izobraževali v Avstriji (Bavec in sod., 2001).

S strani pridelovalcev so bila ustanovljena nova združenja, med drugim tudi Združenje ekoloških kmetov Obale. Vsa območna združenja so se leta 1999 povezala v krovno združenje - Zvezo združenj ekoloških kmetov Slovenije. Leta 2000 so prve ekološke kmetije že lahko uporabile znamko »Biodar« (Bavec in sod., 2001).

2.1.2 Oris razvoja ekološkega kmetijstva na slovenskem

V Sloveniji ekološko pridelavo ter predelavo in označevanje ekoživil ureja Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil na osnovi Zakona o kmetijstvu. Za dosledno upoštevanje predpisov in uredb o ekološki pridelavi v Sloveniji skrbijo tri službe (Ekološko kmetijstvo ..., 2008):

- Kmetijsko gozdarski zavod Maribor, Oddelek za kontrolo ekološkega kmetijstva;
- IKC- inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze v Mariboru;
- Bureau Veritas iz Ljubljane.

Poleg uradnih pravilnikov pa so v rabi tudi neuradni, vendar priporočeni standardi za ekološko pridelavo in predelavo s strani Zveze združenj ekoloških kmetov Slovenije (ZZEKS), ki temeljijo na standardih IFOAM (Mednarodne zveze gibanj za ekološko kmetijstvo). Na teh standardih temelječa blagovna znamka je Biodar. Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije ali ZZEKS je najštevilčnejša in sploh temeljna organizacija ekoloških kmetov pri nas (Ekološko kmetijstvo ..., 2008).

Število kmetijskih gospodarstev z ekološkim kmetovanjem počasi narašča, število na novo registriranih kmetijskih gospodarstev s pridelavo v preusmeritvi pa upada.

Preglednica 1: Število kmetij z ekološkim kmetovanjem in št. kmetij v preusmeritvi med leti 2000-2008 (Ekološko kmetijstvo ..., 2008)

Kmetijska gospodarstva v letih:	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Z ekološkim kmetovanjem	115	322	412	632	910	1.220	1.393	1.610	1.789
V preusmeritvi	485	678	748	783	672	498	483	390	278

Po drugi strani pa je delež kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko pridelavo razmeroma majhen in se le počasi povečuje. Površina kmetijskih zemljišč v uporabi z ekološko pridelavo je v letu 2007 predstavljala slabih 5 %, v letu 2008 pa dobrih 5 % vseh zemljišč v kmetijski uporabi (Ekološko kmetijstvo ..., 2008).

Z vidika sestave kmetijskih zemljišč z ekološko pridelavo se deleži v letu 2008 v primerjavi z letom 2007 niso spremenili. Obsegali so:

- trajne travnike in pašnike - 89,13 %;
- njive in vrtove - 8,39 % (zelenjadnice le 0,34 %);
- sadovnjake - 2,25 %;
- vinograde - 0,20 %.

Očitno je, da je bila ekološka pridelava tudi v letu 2008 v glavnem namenjena pridelavi krme za prehrano živali v ekološki priraji (Ekološko kmetijstvo ..., 2008).

2.1.3 Opis razmer v zadnjih letih

V letu 2010 je bilo v ekološko kontrolo vključenih 2.218 kmetijskih gospodarstev (kar predstavlja 2,9 % vseh kmetij v Sloveniji) s 30.735,53 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (6,6 % od vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v letu 2010). Od teh je 1.897 kmetij že zaključilo preusmeritveno obdobje (pridobilo eko certifikat), ki traja najmanj 24 mesecev od prve prijave v kontrolo (Analiza stanja ..., 2011).

Število pridelovalcev se vsako leto večja. V letu 1999 je za plačilo za podukrep Ekološko kmetovanje v okviru Programa razvoja podeželja 2007-2013 zaprosilo 41 pridelovalcev, v letu 2009 pa že 1.978 (Analiza stanja ..., 2011).

Še vedno se kaže nujna potreba po večjih količinah pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev. V pridelavi prevladuje živinoreja, čeprav je povpraševanje potrošnikov največje po svežih vrtninah, sadju in nemesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki) (Analiza stanja ..., 2011).

Preglednica 2: Skupno število ekoloških kmetij in površina zemljišč v kontroli ekološkega kmetovanja po letih: (Analiza stanja ..., 2011)

	1999	2000	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ekološke kmetije v kontroli, število	300	600	1000	1415	1582	1718	1876	2000	2067	2096	2218
Ekološko obdelane površine v kontroli, ha	2400	5446	10828	20018	23019	23169	26831	29322	29836	29388	30735
Število certifikatov		115	322	632	910	1220	1393	1610	1789	1853	1897
Biodinamične kmetije		166						25	21	21	21

2.1.4 Akcijski načrt (ANEK)

Glede na svoje naravne danosti ima Slovenija dobre možnosti za nadaljnji in pospešeni razvoj ekološkega kmetovanja. Zato je Slovenija na osnovi Evropskega akcijskega načrta za ekološko kmetijstvo in prehrano (European Action Plan for Organic Food and Farming; June 10th, 2004, Bruselj) pripravila svoj nacionalni akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015 (Akcijski načrt ..., 2006).

Glavni nameni akcijskega načrta so:

- opisati in ovrednotiti položaj ekološkega kmetijstva v Sloveniji,
- opredeliti sedanjo vlogo ekološkega kmetijstva v Sloveniji in možno vlogo v prihodnosti,
- določiti glavne strateške cilje razvoja ekološkega kmetijstva v časovni perspektivi 2015,
- identificirati najpomembnejša področja sektorja ekološkega kmetijstva in živil,
- opredeliti prednostne ukrepe po posameznih sektorjih,
- opredeliti prednostne dejavnosti po posameznih ukrepih ter jih ovrednotiti časovno, finančno in operativno.

S pomočjo tega naj bi akcijski načrt dosegel naslednje **nadaljnje namene in cilje**:

- zagotavljanje pospešenega razvoja sektorja ekološkega kmetijstva in eko živil,
- uresničevanje trajnostnega razvoja v okviru strategije razvoja Slovenije,
- združevanje interesov različnih sektorjev za ekološko kmetovanje ter prodajo in promocijo eko živil,
- zagotavljanje doslednega sistema nadzora (kontrole) tako pri proizvajalcih kot na trgu (od vil do vilic),
- povečanje javnega zaupanja v ekološka živila in ekološko kmetijstvo,
- omogočanje izobraževanja in osveščanja širše javnosti o prednostih ekološkega kmetijstva z vidika varovanja okolja in ohranjanja zdravja potrošnikov,
- vključevanje ekološkega kmetijstva v izobraževalne in svetovalne programe,
- vzpodbujanje raziskav na področju ekološkega kmetijstva,
- zagotavljanje varstva ekoloških pridelkov oziroma živil pred morebitno kontaminacijo z GSO,
- vsem kmetovalcem in predelovalcem, ki imajo za to interes, naj bi Anek omogočil preusmeritev v ekološko kmetijstvo oz. predelavo,
- omogočanje enakovrednega nastopa slovenskih ekoloških proizvodov na trgih EU,
- povečanje ponudbe kakovostnih, lokalno pridelanih in zdravju prijaznih živil/hrane na trgu in povečanje njihove porabe, še posebej v javnih zavodih (vrtci, šole, bolnice itd.),
- spodbujanje oblikovanja t. i. kratkih oskrbnih verig z eko živil, i,
- promoviranje trajnostne potrošnje preko odločanja za ekološke izdelke v celotni družbi in za
- vse generacije.

2.2 VRSTE EKOLOŠKEGA KMETIJSTVA

2.2.1 Ekološko kmetijstvo

Ekološko kmetijstvo je posebna oblika kmetijske pridelave, ki poudarja gospodarjenje v sožitju z naravo. Je način trajnostnega kmetovanja, ki upošteva kmetijo kot celosten, enovit sistem, v smislu tla-rastline-živali-človek in skrbi za ravnovesje vseh vključenih elementov. Poseben poudarek je na ohranjanju rodovitnosti tal z večanjem humusa in z uporabo organskih gnojil. V dobro pripravljeneh tleh se razvijejo krepke rastline, ki se ob pomoči koristnih živali lažje upirajo škodljivcem in boleznim. Na ekoloških kmetijah pridelajo kakovostno krmo, ki ob ustreznih bivanjskih razmerah, prilagojenih potrebam živali, prispevajo k dobremu počutju in zdravju živali in s tem h kakovostni prireji mesa, mleka, jajc (Vodnik ..., 2011).

Ekološki kmetje pri svojem delu upoštevajo zakonitosti narave. S pomočjo dela, odkrivanja starih znanj in številnih novih spoznanj, je bilo mogoče postaviti pravila, ki določajo ekološke pridelke in živila (Vodnik ..., 2011).

2.2.2 Biološko dinamično kmetijstvo

Biodinamika ali biološko-dinamična metoda gospodarjenja, je metoda sonaravnega kmetovanja, ki upošteva ekološke metode kmetovanja in tudi zakonitosti sonaravnega gibanja Zemlje drugih planetov ter letnih časov. Utemeljil jo je dr. Rudolf Steiner (Demeter ..., 2010).

Biološko-dinamično kmetijstvo je neposredno vezano na naravne vplive, ki se časovno spreminjajo. Osnove biodinamike so ekološko in biodinamično pridelana semena in sadike, kompost za gnojenje, kolobarjenje ter ustrezni čaji in pripravki za zaščito rastlin. Pri tem ne uporabljajo gensko spremenjenih organizmov, razkuženih semen, mineralnih gnojil, pesticidov in drugih kemičnih sredstev. Za biološko-dinamične pripravke uporabljajo surovine iz mineralnega, rastlinskega in živalskega sveta (Demeter ..., 2010).

Pri vseh kmetijskih ukrepih je potrebno aktivirati spodbujajoče in oživljajoče procese v naravnem dogajanju. Biodinamičen način kmetovanja je oblikovanje življenjskih povezav. S človeškim delom se zaradi nege plodnih tal, kulturnih rastlin, semen in domačih živali ob danih naravnih pogojih območje oblikuje v živ organizem. Velika raznolikost žive narave je razlog, da je lahko nek ukrep na nekem kraju pravilen, na drugem pa napačen. Za različne načine oblikovanja obratov v okviru teh smernic je treba upoštevati nagnjenja in sposobnosti obdelovalcev. Pri izvajanju ukrepov, ki naj se prilagajajo življenjskemu dogajanju, igra pomembno vlogo tudi pravilna izbira časa. Sem spada tudi vestna in redna uporaba biološko-dinamičnih preparatov ter upoštevanje kozmičnih ritmov pri pridelovanju in v živinoreji (Demeter ..., 2010).

2.2.3 Permakultura

Pojem permakulture je skovan iz dveh angleških besed: permanenten, kar je stalen ali trajen ter besede kultura, ki v splošnem pomenu zajema kulturo življenja, bivanja in ustvarjanja. Permakulturo je v osemdesetih letih 20. stoletja utemeljil ter celotno oživel avstralski geograf in biolog Bill Mollison (Kocjan-Ačko, 2001).

Permakultura je tudi način, s katerim ustvarjamo uravnoteženo človeško okolje. Sama beseda ne pomeni le permanentne agrikulture (trajno kmetijstvo), ampak tudi permanentno kulturo, saj kulture ne moremo dolgo živeti brez uravnoteženega in zdravega kmetijstva in smotrne rabe zemlje. Po eni strani se permakultura ukvarja z rastlinami, živalmi, zgradbami in infrastrukturo (voda energija, cestne povezave), vendar pa pri permakulturi ne gre za te stvari same, ampak bolj za odnos med njimi in način, kako jih umeščamo v pokrajino. Cilj je ustvariti ekološka okolja, ki bi lahko ekonomsko preživela in sama krila svoje potrebe, ne bila izkoriščena in bi bila na ta način uravnotežena na daljši rok (Mollison in Slay, 1994).

2.3 PREUSMERITEV IZ KONVENCIONALNEGA V EKOLOŠKO KMETOVANJE

2.3.1 Razlogi za preusmeritev

Ekološko kmetijstvo je gospodarska alternativa za kmečke družine, ki morajo danes za ohranitev življenjske ravni iz leta v leto povečevati obseg pridelave. Obdelovati morajo vedno večje površine, da pridelajo zadostne količine hrane za živali. Pridelek se ob uporabi novih znanj in tehnologij na hektar povečuje ob enem pa so te tehnologije izredno drage in primerne za večja kmetijska gospodarstva. Območja s težjimi razmerami za kmetovanje, med katere spada tudi dobršen del Bele krajine, so manj primerna za obširnejše in specializirano konvencionalno pridelavo. Kmetijska gospodarstva so majhna, kmetijska zemljišča pa se vse bolj zaraščajo.

Po Bavčevi in sod. (2001) so lahko razlogi za preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetijstvo zelo različni in so razdeljeni v štiri skupine.

1. Ekološki:

- ohranitev naravnih bogastev, biološke raznovrstnosti,
- varstvo okolja,
- varovanje tal,
- zagotoviti živalim primerno rejo in prehrano in
- uporaba gensko nespremenjenih rastlin, krme za živali;

2. Gospodarski:

- zadovoljitev povpraševanja na trgu,
- gospodarska alternativa za kmečke družine,
- oblika kmetijstva, prilagojena potrebam prebivalstva brez presežkov in stroškov zaradi onesnaževanja okolja,
- manjša odvisnost od industrije (gnojil in sredstev za varstvo rastlin) in
- možnost pridobitve dodatnega prihodka zaradi višjih subvencij;

3. Prehransko-fiziološki:

- zdrava hrana za prebivalstvo brez ostankov pesticidov, brez hormonov v prehrani živali in drugih zdravju škodljivih snovi;

4. Svetovnonazorski

- ekološka pridelava je tudi način mišljenja in življenja.

Ne glede na razloge pa je za preusmeritev v ekološko kmetovanje najpomembnejša motivacija, saj se kmet odpove uporabi sintetičnih sredstev za varstvo rastlin, lahko topnih mineralnih gnojil in dokupu večjih količin krme za živali. Pri takem načinu kmetovanja moramo doseči več razmišljanja, imeti večje veselje do sprejemanja novosti, eksperimentiranja in uvajanja novih načinov trženja (Bavec in sod., 2001).

Ekološkega kmetijstva ne smemo razumeti kot korak nazaj in kot zmanjševanje pridelave hrane, temveč kot možnost trajnostnega načina razvoja kmetovanja, ki je usmerjen v prihodnost in zagotavlja človeku prijazno, perspektivno delovno mesto (Bavec in sod., 2001).

Treba pa je izpostaviti, da ima vsako kmetijsko gospodarstvo svoje specifične in ni primerno za preusmeritev. Zato mora vsak lastnik svojo kmetijo dobro poznati in tehtno premisliti o odločitvi za preusmeritev (Bavec in sod., 2001).

Preglednica 3: Osnovne razlike med ekološkim in konvencionalnim kmetijstvom (Bavec in sod., 2001)

	Ekološko	Konvencionalno
Izboljšanje rodovitnosti tal	S pravilnimi postopki obdelave, organskimi gnojili, kolobarjem	Z uporabo mineralnih gnojil
Prehrana rastlin	Posredno (sproščanje hranil iz tal)	Direktno (z uporabo lahko topnih mineralnih gnojil)
Varstvo rastlin	Odprava vzrokov, preprečevanje nastanka bolezni in škodljivcev, rasti plevelov	Odprava znamenj z uporabo sintetičnih fitofarmaceutskih sredstev.
Živinoreja	Živalim primerna reja (izpusti, prostor, svetloba, ...)	Baterijska reja perutnine, privezana reja brez izpustov, ...
Prehrana živali	Optimalna kakovost doma pridelane krme	Optimalno dopolnilno krmljenje (beljakovine in drugi dokupljeni dodatki)
Zdravje živali	Povečanje odpornosti	Zdravljenje bolezenskih znakov

2.3.2 Postopek preusmeritve v ekološko kmetovanje

Pred začetkom preusmeritve kmetije v ekološko pridelavo se morajo kmetje natančno seznaniti kaj ekološko kmetijstvo sploh je, kakšne so zahteve in omejitve, kakšne so prodajne možnosti, seznaniti se morajo kako gospodarijo tovrstne kmetije v Sloveniji in sosednjih državah. Zato je osnova lastno izobraževanje in udeležba na raznih seminarjih ali tečajih o ekološkem kmetovanju, ki jih organizirajo enote Kmetijsko svetovalne službe ali Združenja ekoloških kmetov. Pred odločitvijo je dobro obiskati nekaj ekoloških kmetij in kmetij v preusmeritvi in se prepričati, kako je z ekološkim kmetijstvom v praksi, kakšne so prednosti in pomanjkljivosti, ali se da pridelek prodati (Bavec in sod., 2001).

Sama preusmeritev traja dve leti. V prvem letu pridelke prodajajo kot konvencionalne, v drugem letu pa lahko imajo že oznako iz preusmeritvenega obdobja. V tretjem letu so pridelki preusmerjene kmetije že lahko označeni z blagovno znamko ekološke pridelave, pod pogojem, da je bila preusmeritev uspešna in da kmetija ustreza ekološkim standardom (Bavec in sod., 2001).

V preusmeritvenem obdobju mora kmetija prilagoditi način kmetovanja, da ustreza ekološkim standardom. V živinoreji to pomeni živalim prijazno rejo, ki spoštuje njihove lastnosti in potrebe. Urediti je potrebno tudi vse spremljevalne objekte, ki omogočajo takšen način reje, ki spoštuje njihove lastnosti in potrebe. Urediti je potrebno tudi vse spremljevalne objekte, ki omogočajo takšen način reje (hleve, prostore za skladiščenje hlevskega gnoja, gnojnice gnojevke). Poskrbeti je potrebno, da so živali ustrezno dolgo v izpustih ali na paši. Pridelavo

krme je potrebno urediti tako, da ne obremenjuje okolja in se kmetuje v skladu z naravo (Bavec in sod. 2001).

2.3.3 Preusmeritev v ekološko živinorejo

Preusmerjanje celotnega kmetijskega gospodarstva v ekološko traja najmanj 24 mesecev za živali in njihove potomce, ki se krmijo v glavnem s pridelki iz domačega kmetijskega gospodarstva in so bile na kmetijskem gospodarstvu ob začetku preusmerjanja in če se kot skupni pašnik uporablja le zemljišča, ki so se v te namene uporabljala že pred začetkom preusmerjanja (Pravilnik o ekološki ..., 2006).

Ekološki kmetijski pridelki oziroma ekološka živila živalskega porekla morajo izvirati od živali, ki so rejene na ekološkem kmetijskem gospodarstvu v skladu s pravilnikom najmanj (Pravilnik o ekološki ..., 2006).

- 12 mesecev oziroma najmanj 3/4 njihove življenjske dobe konji in govedo za prirejo mesa;
- 2 meseca teleta;
- 6 mesecev drobnica;
- 6 mesecev prašiči;
- 6 mesecev živali za prirejo mleka;
- 10 tednov za perutninsko meso, če je perutnina pripeljana v starosti največ treh dni, in za prirejo jajc 6 tednov;
- 2/3 življenjske dobe ribe.

2.4 KONTROLA EKOLOŠKIH KMETIJ

2.4.1 Cilji in postopki kontrole

Pridelovalci, ki želijo svoje pridelke tržiti kot ekološke, morajo biti vključeni v sistem kontrole, to pomeni redne preglede in certifikacijo. Tako je zagotovljena verodostojnost ekoloških pridelkov, ki pomaga utrjevati zaupanje porabnikov (Repič, 2001).

Osnovni cilji, ki jih zagotavlja kontrola ekološkega kmetijstva so po Bavčevi in sod. naslednje:

- Preprečevanje zavajanja kupcev in zavzemanje za razlikovanje med ekološko pridelanimi in t. i. lažnimi ekološkimi živili;
- zagotavljanje varstva okolja in kulturne krajine, zaščita naravnih bogastev in biološka raznolikosti;
- zagotavljanje in omogočanje oskrbe prebivalstva z zdravo in do okolja prijazno pridelano hrano.
- zaščita prebivalcev z izvajanjem rednih, objektivnih in doslednih kontrol v skladu z zakonsko določenimi smernicami in standardi;
- sprejemanje in uvajanje novih smernic v že obstoječe programe, standardne kontrole ekološke pridelave in predelave.

- jasno določeni in razumljivi kontrolni kriteriji.
- pospeševanje prodaje ekološko pridelane hrane z izvajanjem kontrole in certifikacijo.

V kontrolo se pridelovalec prijavi tako, da podpiše pogodbo o izvajanju kontrole ekološke pridelave na kmetiji. Izpolni Prijavni obrazec kjer navede vse parcele, ki jih obdeluje (parcelne številke, velikost posameznega zemljišča) in katere kulture rastejo v koledarskem letu na posameznih parcelah; datum zadnje uporabe nedovoljenega sredstva ; število živali po kategorijah in število GVŽ/ha; način reje, število dni na prostem; dokupe v preteklem letu; način trženja ter količino in vrsto letnih pridelkov. Za popoln opis enote je potrebno dodati še natančen načrt hleva in gospodarskih poslopij ter označiti prostore za skladiščenje in morebitno predelavo (Bavec in sod., 2001).

Pri postopku kontrole mora pridelovalec kontrolorju omogočiti dostop do proizvodnih in skladiščnih prostorov, vseh parcel, ki jih obdeluje, pa tudi do zapisov in ustrezne dokumentacije. Kontrolorju oziroma kontrolni organizaciji da vse informacije, ki jih ta potrebuje za preverjanje (Bavec in sod., 2001).

Za vsa področja kontrole (pridelave, predelave, prodaje) kontrolor po natančnem ogledu napiše kontrolno poročilo. Ta poročila so sestavljena tako, da je nedvoumno napisano dejansko stanje na kmetiji ali predelovalnem obratu. Izpolnjeno kontrolno poročilo podpiše tudi pridelovalec oziroma odgovorni v predelovalnem obratu. S tem potrди verodostojnost kontrolnega poročila. Kontrolna poročila so osnova za certificiranje. Če kontrolor pri pregledu ugotovi določene napake, po dogovoru z pridelovalcem določi rok, v katerem morajo biti pomanjkljivosti odpravljene. S certifikacijo, da kontrolna organizacija pisno zagotovi, da je pridelava jasno določena in način pridelave metodično ocenjen ter ustreza določenim zahtevam (predpisom za ekološko kmetovaj) (Bavec in sod., 2001).

Certifikat je uradni dokument, ki ga izda kontrolna organizacija in potrjuje skladnost pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transport ekoloških pridelkov, živil in krmil s predpisi za ekološko kmetijstvo. Nadzorna organizacija vsaj enkrat letno izvede nenapovedan pregled (Bavec in sod., 2001).

2.4.2 Kontrolne organizacije

Kontrolo nad ekološko pridelavo oziroma predelavo ekoloških kmetijskih pridelkov oziroma živil in izdajanje certifikatov v skladu s predpisi, ki urejajo ekološke kmetijske pridelke oziroma ekološka živila, lahko izvajajo organizacije, ki so pravne ali fizične osebe, in ki jih na podlagi vloge z dokazili o izpolnjevanju tehničnih in organizacijskih pogojev, z odločbo imenuje minister (Akcijski načrt ..., 2006).

V Sloveniji danes delujejo tri nadzorne organizacije za ekološko kmetijstvo:

- KIC - Inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze Maribor,
- Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu (KON-CERT) in
- Bureau Veritas d.o.o. (Ekološko kmetijstvo ..., 2008).

Daleč največja nadzorna organizacija, glede na število strank oziroma ekoloških kmetij, je KON-CERT, pri kateri je bilo v nadzor leta 2008 vključenih kar 1769 ekoloških kmetij ali več kot 80 % vseh ekoloških kmetij v Sloveniji (Bavec in sod., 2001).

2.5 TRŽENJE EKOLOŠKIH PRIDELKOV IN ŽIVIL

2.5.1 Pomen in način trženja

Sodobni čas potiska majhne in tradicionalne kmetije v tržno gospodarstvo. Če hočejo preživeti se morajo kmetije ukvarjati z dejavnostmi, s katerimi se večini tržno usmerjenih kmetij v zadnjih desetletjih ni bilo potrebno ukvarjati. Odkupne cene proizvodov so nizke, tudi plačilni pogoji niso ugodni. V vrtincu globalizacije in poceni uvožene hrane se je izgubila marsikatera manjša kmetija (Neposredna prodaja ..., 2009).

V Sloveniji dobiva trženje z ekološkimi pridelki oziroma živili vse večji obseg, saj povpraševanje po teh pridelkih oziroma živilih vse bolj narašča, porabniki teh živil pa spadajo v višji dohodkovni razred. Problemi, ki se pojavljajo na trgu pa so (Ekološko kmetijstvo ..., 2008):

- Premajhna prepoznavnost in dostopnost eko živil na slovenskem trgu,
- premajhna pridelava ekoloških pridelkov oziroma živil (v količini in pestrosti),
- tržna nepovezanost pridelovalcev eko živil,
- razpršenost in majhnost pridelovalcev,
- preslabo razvito tržno razmišljanje pridelovalcev,
- premajhna ozaveščenost slovenskega potrošnika,
- nezaupanje v ekološko pridelano hrano (oziroma v oznake in navedbe),
- nerazvita predelava eko živil, zlasti živil živalskega porekla in konjunktturnih rastlinskih živil,
- nepoznavanje standardov o kakovosti blaga s strani pridelovalcev in potrošnikov,
- za uspešno trženje ekoloških izdelkov in živil mora ekološki pridelovalec oz. predelovalec poznati proces trženja.

Pomoč pri trženju kmetijskih izdelkov ponujajo tudi Združenja ekoloških pridelovalcev sama. Izdajajo informativne zloženke s podatki namenjenimi potencialnim kupcem o ponudbi na potrjenih kmetijah.

Najpogostejše tržne poti ekoloških pridelkov in izdelkov pri nas so: neposredna prodaja na domu, prodaja na ekološki tržnici, prodaja kot konvencionalni pridelek in prodaja v trgovini z zdravo prehrano (Slabe, 2000).

2.5.2 Neposredna prodaja

Neposredna prodaja se je začela širiti v osemdesetih letih v razvitejših delih Evrope. Dohodek na kmetijah se je začel zniževati, zato so kmetje začeli iskati rešitve za povečanje le-tega. Na drugi strani pa so se potrošniki, vedno bolj nezadovoljni s sodobnim kmetijstvom, želeli obrniti neposredno k proizvajalcu (Neposredna prodaja..., 2009).

Poznamo več oblik neposredne prodaje oziroma prodajnih poti. Običajno se kmetije ukvarjajo z naslednjimi (Neposredna prodaja..., 2009):

- Prodaja na domu je najenostavnejša oblika prodaje kmetijskih pridelkov in proizvodov, ki se pridelajo na domači kmetiji.
- Prodaja kupcem samoodjemalcem (lastno nabiranje) se običajno uporablja pri pridelkih, s katerimi je veliko dela glede spravila. Cene teh proizvodov so običajno nižje od tistih na tržnici.
- Stojnica ob cesti oziroma na turistično zanimivih točkah je primerna za tiste kmetije, ki so blizu prometnih cest ali turistično zanimivih točk. Za prodajo je potrebno pridobiti soglasje lastnika zemljišča in lokalne skupnosti, kjer prodaja poteka.
- Dostava na dom. Za ta način prodaje je potrebno imeti primerno vozilo za dostavo proizvodov. S kupci je predhodno dogovorjeno, da se naročene proizvode pripelje na njihov dom.
- Prodaja na različnih sejmih in prireditvah je občasna. Na le-teh prodaja več kmetov in so lahko dobra reklama za neposredno prodajo na domu.
- Prodaja na tržnici je običajno dnevna, in sicer z vnaprej določenim terminom. Prednost te prodaje pa je, da si kmetija pridobi stalne stranke. Za pravila prodaje se je potrebno dogovoriti z upraviteljem tržnice.
- Potujoča prodajalna deluje podobno kot prodaja na premični stojnici, običajno poteka na več lokacijah v istem kraju. Tudi pri potujoči prodajalni je potrebno predhodno pridobiti soglasje za prodajo od lastnika zemljišča in lokalne skupnosti, kjer ta prodaja poteka.
- Prodaja preko oglasov: Pri tem se lahko uporabi različne kanale za oglaševanje; npr. radio, časopise, oglasne deske, ...
- Spletna prodaja se v zadnjem času vedno bolj uveljavlja. Poleg individualne ponudbe se pojavljajo tudi spletni portali z združeno ponudbo. Povečini nudijo informacije o proizvodih in o tem, kje jih je možno kupiti.

Večina kmetij kombinira različne oblike posredne in neposredne prodaje. Kmetije, ki se ukvarjajo z neposredno prodajo, na podlagi izkušenj pri prodaji uvajajo nove oblike prodaje in tako pridobivajo nove kupce.

2.5.3 Cena ekoloških izdelkov

Ekološko pridelani izdelki, proizvedeni iz ekološko pridelanih sestavin, so v povprečju od 20 do 50 odstotkov dražji od istovrstnih izdelkov iz konvencionalne pridelave (Goljavšek, 2004).

Ekološka hrana je dražja od konvencionalne hrane zaradi več razlogov. Pridelek na hektar in s tem končni donos je pri ekološki pridelavi v povprečju od 20 do 40 odstotkov manjši kot pri konvencionalni. Razlog je v tem, da pri ekoloških pridelkih ni dovoljena uporaba sintetičnih in kemičnih sredstev. Pridelki so posledično slabšega videza, višja je tudi stopnja pokvarljivosti. Ekološke kmetije tudi ne smejo uporabljati herbicidov. Tako morajo pri vzgoji določenih rastlin plevel iztrebiti povsem ročno. Na ekoloških kmetijah je potrebna večja delovna moč, kar vpliva na višje proizvodne stroške (Tesco, 2006).

2.5.4 Označevanje ekoloških izdelkov

Oznake 'ekološko', 'biološko' in 'organsko' pomenijo v državah Evropske unije isto, saj velja v vseh državah enotna zakonodaja, ki natančno določa pravila ekološkega pridelovanja, kontrolo, certificiranje in označevanje ekoloških živil. Vsaka država članica pa si je izbrala eno od poimenovanj kot uradno. V Sloveniji in v skandinavskih državah je uradno poimenovanje tovrstnega kmetijstva 'ekološko', na angleškem govornem območju uporabljajo izraz 'organsko' (organic), v Italiji, Avstriji in Franciji pa 'biološko'. Na embalaži živil se pojavljajo različni napisi, kot so 'domače', 'naravno', 'zdravo', 's kmetije' ipd., ki zmedejo potrošnika in veliko jih zmotno misli, da pomenijo ekološko pridelana živila, ki pa jih lahko prepoznamo le po posebnih označbah (MojaTrznica ..., 2011):

1. Na embalaži ekološkega živila je označba '**ekološki**'. To je uradni državni znak.

2. Na embalaži sta tudi **ime in šifra organizacije za kontrolo**. V Sloveniji imamo tri pooblaščen kontrolne organizacije, ki preverjajo ustreznost živil:

a) Inštitut KON-CERT Maribor, Vinarska ul. 14, 2000 Maribor

b) IKC - Inštitut za kontrolo in certifikacijo UM, Pivola 8, 2311 Hoče

c) Bureau Veritas, d.o.o, Linhartova cesta 49a, 1000 Ljubljana

Certifikat mora biti na vpogled pri prodajalcu. Certifikat je uradni dokument, ki ga izda neodvisna pooblaščen kontrolna organizacija, s katerim zagotavlja skladnost pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transporta ekoloških pridelkov, živil in krmil, z veljavnimi predpisi za ekološko kmetijstvo. Nadzorna organizacija vsaj enkrat letno izvede nenapovedan pregled (MojaTrznica ..., 2011).

Poleg uradnega državnega znaka so lahko kmetijski pridelki in živila označeni tudi z dodatnimi blagovnimi znamkami, kot na primer: Biodar, Demeter itd. ali z evropskim logotipom (MojaTrznica ..., 2011).

1) Uradni znak EU:

2) Zasebne blagovne znamke:

Blagovna znamka združenja ekoloških kmetov Slovenije Biodar

Biodar živila ekološkega porekla so živila posebne kakovosti. Da bi jih kupci lažje prepoznali, je Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije registrirala blagovno znamko Biodar. To je kolektivna znamka za slovenska živila, ki so pridelana in predelana po standardih Zveze.

Na embalaži živil, označenih z znamko Biodar, je navedena tudi individualna šifra uporabnika, njegovo ime in naslov. Tako je možno slediti poreklu živila od kmetije do mize. Znamka Biodar potrjuje, da je živilo ekološkega izvora in od njive oz. hleva, do prodajne police kontrolirano s strani kontrolnih organizacij.

Na voljo je ponudba označevalnega gradiva Biodar, ki pripomore k boljši prepoznavnosti ekoloških proizvodov in je namenjena pridelovalcem oziroma kooperantom, ki sledijo Standardom Zveze.

V letu 2009 ima pogodbo za uporabo znamke Biodar sklenjeno 117 slovenskih ekoloških kmetij, t.i. pridelovalcev in 4 kooperanti, t.i. predelovalcev.

Vsak uporabnik ob podpisu pogodbe pridobi tudi individualno šifro (t.i. številka pogodbe), ki jo skupaj z naslovom vedno navaja na embalaži proizvoda, označenega z znamko Biodar. Tako je zagotovljena sledljivost proizvoda od kmetije oziroma predelovalnega obrata do kupca.

Glede na to, da je slovenski trg in obseg ekološke pridelave razmeroma majhen, je še toliko pomembnejše, da se skupaj in ponosno predstavljamo pod enotno in prepoznavno blagovno znamko, ki počasi že dosega svoj namen prepoznavnosti in zaupanja. Potrošnik pa naj bi se zavedal, da z nakupom živila iz slovenske nadzorovane ekološke pridelave poseže po izdelku

visoke kakovosti, veliko pripomore k ohranjanju zdravega okolja in narave, v kateri biva, ter podpira delo slovenskega ekološkega kmeta (Zveza združenj ..., 2009).

2.6 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

2.6.1 Opredelitev

Dopolnilne dejavnosti kmetijam, ki z obstoječo proizvodnjo ne dosegajo zadovoljivega dohodka, pomagajo zagotoviti dodaten dohodek, pri čemer izkoristijo razpoložljiva znanja in spretnosti ljudi, naravne pogoje, razpoložljive prostore, kmetijske pridelke in gozdne sortimente ter razpoložljivo opremo in stroje. Zakon o kmetijstvu dopolnilne dejavnosti na kmetiji opredeljuje kot dejavnosti, povezane s kmetijstvom oziroma gozdarstvom, ki se opravljajo na kmetiji in omogočajo kmetiji boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov (Uredba o vrsti ..., 2005).

Zakonsko osnovo za dopolnilne dejavnosti daje Zakon o kmetijstvu (2006) v 99. členu, ki določa pogoje za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji, v 100. členu, ki določa kdo je lahko nosilec dopolnilne dejavnosti in v 101. členu, ki določa kako je z dovoljenjem za opravljanje dopolnilne dejavnosti.

Vrsto dejavnosti, ki se lahko opravljajo kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, njihove značilnosti, obseg in pogoje je podrobneje predpisala vlada v uredbi (Uredba o vrsti ..., 2005).

Vrste dopolnilnih dejavnosti:

1. predelava, obdelava in dodelava kmetijskih pridelkov in gozdnih sortimentov,
2. prodaja pridelkov in izdelkov s kmetij,
3. turizem na kmetiji: gostinska in negostinska dejavnost,
4. dejavnost povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji (npr. oglarstvo, tradicionalno krovstvo s slamo, skodlami in skriljem, peka v kmečki krušni peči, etnološke zbirke in etnološka dejavnost),
5. pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov,
6. storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo ter opremo, orodji in živalmi ter oddaja le-teh v najem (ne velja za storitve strojnih krožkov),
7. izobraževanje na kmetijah, povezano s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo na kmetiji,
8. zbiranje in kompostiranje organskih snovi,
9. ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib,
10. aranžiranje ter izdelava vencev, šopkov ipd. iz lastnega cvetja in drugih okrasnih rastlin.

2.6.2 Kmetija z nastanitvijo

Za nastanitev lahko kmetija ponuja sobe, stanovanja ali apartmaje in prostore za kampiranje. Svoje storitve ponuja v obliki nočitev z zajtrkom, celodnevne oskrbe na osnovi polpenziona

ali polnega penziona in v primeru ponudbe apartmajev v obliki najema apartmajev (Uredba o vrsti ..., 2005).

Na kmetiji je mogoče urediti prostor za kampiranje, ki gostom nudi prostore za postavitve avtodomov, šotorov, počitniških prikolic in hišic ter osebnih avtomobilov ali pa nastanitve v že postavljenih šotorih, počitniških prikolicah in hišicah (Uredba o vrsti ..., 2005).

Pri nastanitvi v apartmaju ali kampu lahko kmetija nudi oskrbo z lastnimi pridelki. Za prenočevanje lahko na kmetiji uredimo skupna ležišča. Možnosti za to obstajajo na neizrabljenih podstrešjih in v drugih prostorih obstoječih turističnih kmetij in so primerna za sprejem skupin otrok, tabornikov, planincev ipd (Uredba o vrsti ..., 2005).

2.6.3 Registracija obrata za predelavo živil živalskega izvora

Enostavna registracija dopolnilne dejavnosti:

Za enostavno registracijo predelave so predpisani omejitveni pogoji. Na taki kmetiji lahko prodajajo meso in proizvode živali iz lastne reje, če pa se živali dokupijo, morajo biti na kmetiji pred zakolom vsaj 3 mesece (velja za govedo, prašiče, drobnico in gojeno divjad), manjše živali pa najmanj en mesec ali od rojstva (to so perutnina, kunci ter jagnjeta, kozlički in prašički do 20 kg telesne mase) (Pravilnik o ekološki ..., 2006).

Največji možen obseg predelave pri enostavni registraciji je za razsek in predelavo mesa parkljarjev, kopitarjev in gojene divjadi letno do 52 GVŽ (glav velike živine – upoštevajo se pretvorniki za posamezne vrste živali); za zakol kuncev ali perutnine do 77 GVŽ na leto; za proizvodnjo mlečnih izdelkov do 600 l mleka na dan in za predelavo rib do 15.000 kg na leto. Parkljarji in kopitarji morajo biti zaklani v odobreni klavnici (Pravilnik o ekološki ..., 2006).

2.7 GOVEDOREJA V SLOVENIJI

2.7.1 Razvoj govedoreje v Sloveniji

Govedoreja je v Sloveniji najpomembnejša živinorejska panoga. Govedoreja je ob prireji mleka in mesa pomembna tudi za ohranjanje obdelanosti kmetijskih površin in podeželja (Program dela ..., 2010).

Prva leta po drugi svetovni vojni so v Sloveniji nadaljevali z govedorejo, kakršna je bila razvita na območju današnje Slovenije med prvo in drugo svetovno vojno. Tudi pasemskih sprememb do začetka petdesetih let ni bilo. Šesto desetletje pa je v slovenski govedoreji zaznamovalo hitro širjenje osemenjevanja in naraščanja povpraševanja po kakovostnih spitanih bikih. Takšno dogajanje je narekovalo slovenskim govedorejskim strokovnjakom, da so se odločili za širjenje lisaste in rjave pasme (sivorjave). Pri obeh pasmah so usmerili selekcijo v kombinirane lastnosti za mleko in meso, pri lisasti celo s poudarkom na mesu. Delovne sposobnosti niso več dojemali kot pomembne. Delovno govedo so zamenjali konji in ponekod tudi stroji. Rejci so želeli dobro sposobnost za prirejo mesa, saj so iztržili za meso prodanih živali bistveno več kot s prodajo mleka. Pospešeno nadomeščanje pšenične, plave in cikaste pasme z lisasto in rjavo pasmo, je izzvalo povpraševanje po plemenskih telicah obeh

pasem. Te so rejci dobro prodajali. Uvedba osemenjevanja je odpravila nekatere spolne bolezni, reprodukcija se je izboljšala in ob takrat dolgi življenjski dobi krav je bila ponudba mladih plemenskih telic kar dobra in trgovina živahna. Zato se je pasemska sestava v Sloveniji hitro spreminjala in v šestdesetih letih preteklega stoletja je bilo v Sloveniji lisaste pasme že prek polovice staleža govedi. V ta čas sodi tudi uvoz 'jersey' in črnobelih telic na državna posestva. Ta uvoz je bil predvsem politično motiviran. Politiki so načrtovali industrializacijo kmetijstva in tudi živinoreje. Oskrbo mestnih prebivalcev z mlekom naj bi prevzela državna posestva, ki bi zato morala rediti mlečne pasme govedi (Osterc in sod., 2002).

V šestdesetih letih so pričeli govedorejski strokovnjaki tudi intenzivneje delati na selekciji in uvajanju sodobnih selekcijskih postopkov. V Murski Soboti sta leta 1963 prof. dr. Jože Ferčej in dr. Franc Zadavec kot druga v Evropi uvedla načrtovano vzrejo mladih plemenskih bikov lisaste pasme (direktni test na rastnost). Seme najboljših bikov so uporabljali za osemenjevanje. Tudi to je prispevalo, da se je ta pasma v Sloveniji zasidrala kot najštevilčnejša in najpomembnejša (Osterc in sod., 2002).

2.7.2 Stanje govedoreje v Sloveniji

Iz začasnih podatkov lanskega Popisa kmetijskih gospodarstev (2010) je razvidno, da je v Sloveniji okoli 74.430 kmetijskih gospodarstev. Vsako ima v uporabi povprečno 6,3 ha kmetijskih zemljišč. Govedo redi 35.847 kmetijskih gospodarstev. Po začasnih podatkih iz Popisa kmetijstva 2010 redimo v Sloveniji približno 472.000 glav govedi ali 13.2 na gospodarstvo, kar pomeni 10 GVŽ na gospodarstvo. V primerjavi z letom 2000 je število goveda manjše za 6 %. Od skupnega števila govedi je okoli 175.000 krav. Če ta podatek primerjamo z letom 2000, ugotovimo, da se je število krav zmanjšalo za 12 % (Pomembnejši podatki, 2010).

V Sloveniji redimo 15 pasem goveda, občasno tudi več, od tega eno avtohtono pasmo - cikasto pasmo, dve tradicionalni pasmi – lisasto in rjavo pasmo, ostale pa so tujerodne. Med njimi prevladujejo črno-bela pasma in mesni pasmi *šarole* in *limuzin*. Največ goveda je kombiniranih pasem lisaste in rjave ter mlečne črno-bele pasme (Govedorejska služba ..., 2006).

V preglednici je prikazano število govedi v Sloveniji od leta 1991 do 2009.

Preglednica 4: Število goveda in krav po letih (Živinoreja ..., 2009)

leto	1991	1995	2000	2002	2004	2006	2008	2009
Vse govedo	483.860	495.536	493.670	473.242	451.136	452.517	469.983	472.878
Krave skupaj			194.132	194.991	182.074	173.022	175.962	174.076
Krave molznice			140.236	139.980	143.009	112.510	113.400	113.103
Druge krav			53.896	55.011	48.065	60.511	62.562	60.973

2.7.3 Značilnosti reje krav dojlj

Osterc in sod. (1995) navajajo, da ideja o reji krav dojlj v Sloveniji ni nova. Ferčaj, Zagožen in Zorc so že leta 1973 v osnovnih smernicah za "bodoči razvoj govedoreje v Sloveniji" napovedali zmanjšanje št. krav za prirajo mleka in svetovali uvajanje mesnih govedi, zlasti dojlj. Že v letu 1978 so pričeli v Logatcu, na obratu Oddelka za živinorejo BF in kmetijah v bližini s poskusi reje krav dojlj in pašo mladih govedi za meso. Pridobili so kar precej izkušenj. Dokazali so, da je lahko reja krav dojlj, kljub temu da je delavno in glede krme manj zahtevna tehnologija, pomemben vir dohodka za številne hribovske in gorske kmetije, pa tudi za manj ugodna kraška območja. Primerna naj bi bila tudi za mešane kmetije.

Dojlje so krave, ki jih ne molzejo, saj vse mleko posesajo teleta. Najpomembnejši tržni proizvod krav dojlj je odstavljen tele. Krave dojlje niso le krave mesnih pasem ampak mednje prištevamo vse krave, ki ustrezajo definiciji. Dojlje čistih mesnih pasem v Sloveniji v veliko primerih redijo le zaradi potreb po vzreji plemenskih bikov (Čepon, 2003).

Za rejo krav dojlj velja, da je delovno nezahtevna ter pri majhnih čredah ne zagotovi primerne dohodka. Reja krav dojlj je primerna za skromne razmere ter zato zelo primerna za sonaravno (ekološko) rejo. Urejena reja krav dojlj postaja zanimiva tudi kot model sonaravno, ekološko sprejemljive reje, ki zagotavlja izpolnjevanje ekoloških zahtev živali (Čepon, 2003).

2.7.4 Sistem reje krav dojlj

Izhodišča, ki jih je ob načrtovanju gospodarsko uspešne reje krav dojlj potrebno upoštevati, so (Čepon, 2004):

- Naravne danosti (pogoji reje): Sistem reje se mora prilagoditi naravnim danostim, obratno ni mogoče.
- Organizirati je potrebno celodnevno pašno rejo krav in telet v času vegetacije ter le nujno potrebno investicijo v objekte za rejo v zimskem času. Reja krav dojlj je dohodkovno ekstenzivno usmerjena v primerjavi s prirajo mleka, zato te reje ne prenesejo velikih vložkov.
- Razlika med količino in ceno zimske in poletne krme je velika, saj predstavlja zimska krma kar 70 % vseh stroškov krme preko celega leta.
- Poznavanje potreb krav dojlj po hranilnih snoveh v posameznih obdobjih reprodukcijskega ciklusa je pomembno zato, da lahko uskladimo najcenejšo krmo z največjimi potrebami.
- Poznati je potrebno optimalno raven telesnih rezerv krav dojlj v posameznih obdobjih reprodukcijskega ciklusa. Od telesnih rezerv je v veliki meri odvisna plodnost krav.
- Celovito poznavanje lastnosti pasem krav in bikov, ki jih uporabljamo za oplojevanje krav dojlj, je prav tako nujno.
- Potrebna je čim boljša plodnost krav dojlj, ki omogoča vsako leto odrejeno tele.
- Reja mora biti tržno usmerjena.

2.7.5 Paša krav dojlj

Nadzorovana paša

Vodenje nadzorovane paše je edino zagotovilo za uspešno pašno rejo krav dojlj. Ob spomladanski telitveni sezoni je nadzor potreben zato, da živali oskrbimo s čim bolj kakovostnim zelinjem in preprečimo izgubljanje hranljivih snovi iz zelinja s pravočasnim izkoriščanjem ruše. V jeseni in pozimi je potreben nadzor nad tem, da bodo živali čim boljje izkoristile ostanke ruše ali zaloge zelinja, ki so bile pripravljene, da jih uporabimo v tem obdobju. Kakovost krme jeseni in pozimi ni več toliko pomembna, saj so tako krave dojlje kot plemenjak na vzdrževalni krmi, zato lahko temeljito počistijo in pognojijo ogrado, v kateri se nahajajo (Vidrih, 2011).

Pri celoletni pašni reji je reprodukcija pomembnejša kot produkcija, saj mora biti zaporedje poteka razmnoževanja živine prilagojeno rasti in razvoju ruše. Ta pa je v veliki meri odvisna od naravnih razmer za uspevanje zelnatih rastlin. Kot prvo je treba najprej določiti obdobje v katerem želimo, da bodo krave telile. Z začetkom telitev v sredini februarja in zaključkom v sredini aprila bodo kasnejše potrebe črede po količini in kakovosti krme dobro vsklajene z razpoložljivim zelinjem na pašniku. S pripustom krav je treba pričeti 280 dni pred rokom predvidenim za začetek telitev. Tako naj bo obdobje pripusta od sredine maja do sredine julija. Teleta odstavimo od krav pri starosti pet mesecev, kar je nekje konec septembra (Vidrih, 2011).

Vodenje paše po skupinah

Pri reji krav dojlj se na pašniku nahajajo najmanj tri kategorije govedi: krave, teleta in biki, zato mora biti pašnik razdeljen na več ograd. V hribovitem svetu in na krasu obstaja pogosto velika raznolikost v kakovosti zelinja med posameznimi ogradami. Zato je vodenje paše po skupinah edini način za dober izkoristek ruše v razmerah kjer košnja ni mogoča zaradi nagiba ali kamenitosti zemljišča. Tiste ograde z najbolj kakovostnim zelinjem (veliko bele detelje) namenimo paši plemenjaka pred pripustom in enoletnim živalim. Mlado zelinje z veliko listja in malo bili vsebuje več kot 12 % surovih beljakovin in ima visoko prebavljivost. Mladim živalim moramo zagotoviti dnevno najmanj toliko zelinja izraženega v suhi snovi, kolikor znaša 2,8 % njihove žive teže. Če je v ogradi manj razpoložljivega zelinja za pašo, moramo živali prestaviti v naslednjo ogrado. Pašne ostanke za njimi lahko izkoristimo z drugo skupino (Vidrih, 2011).

Prezimovanje na pašniku

Hlevska reja krav dojlj je drag način kmetovanja zaradi visokih stroškov za krmo in krmljenje. Spravljena krma, mrva ali silaža, predstavlja glavni strošek pri tej reji in denar vložen v njo se vrača zelo počasi ter malo obrestuje. Da bo mogoče z rejo krav dojlj vsaj nekaj zaslužiti, bo morala potekati na pašniku tako, da bodo živali čim več krme same požele. Na splošno velja med ljudmi prepričanje, da je pri nas pašna sezona dolga lahko samo pol leta in drugo polovico leta imamo zimo. Razumljivo jim je, da so živali na pašniku v času, ko ruša raste; to je spomladi, poleti in del jeseni. Težje sprejmejo možnost, da bi bile živali na pašniku vse leto in se pri tem čim več dni tudi pasle (Vidrih, 2011).

Ni še tako dolgo tega, ko so ljudje zmajevali z glavo nad trditvijo, da v naših klimatskih razmerah lahko ostane živina vse leto na pašniku, torej za rejo krav dojlj ne potrebujemo

hleva. Sedaj imamo že kar nekaj domačih izkušenj o tem, kako naj poteka prezimovanje živine na pašniku. V Nemčiji imajo s tega področja že kar nekaj doktoratov znanosti in njihove skupne ugotovitve so naslednje (Vidrih, 2011):

- Živali morajo biti pred nastopom zime v dobri kondiciji.
- Na razpolago morajo imeti dovolj krme, saj se njihove potrebe po energiji povečajo za 15-20 %, kadar nastopijo zelo hladni dnevi.
- Živali morajo imeti možnost, da se umaknejo pred močnim vetrom, posebno kadar so mokre. Kjer ni naravnega zavetrja (doline, gozd), je treba postaviti vetrolome iz priročnega materiala (bale slame, stene iz desk).
- Živali morajo biti čiste in suhe kadar je mraz. Blato in gnoj na nogah močno zmanjšata izolacijsko zmožnost njihove dlake.

Potreba po vodi

Tam kjer imajo vpeljano prezimovanje živine na prostem pravijo, da so živali bolj zdrave, ker postanejo bolj odporne. Tudi njihova življenjska moč je večja, predvsem pa je taka reja veliko cenejša. Nadvse zanimiva je ugotovitev, da živali, ki prezimujejo na prostem, potrebujejo zelo veliko vode. Več zaužite krme, ki je največkrat v obliki mrve, spremlja povečana potreba po vodi. Da je telo oskrbljeno s potrebno toploto, mora razgradnja krme potekati neprekinjeno. Za ta "tekoč" proces v prebavilih živali pa je potrebno dovolj vode. Tudi mrzel zimski zrak, ki ga vdihujejo je bolj suh od tistega, ki ga izdihujejo. S potrebno vodo se živali lahko oskrbijo tako, da jedo sneg. To je največje odkritje za vsakogar, ki prične s prezimovanjem na prostem. Kadar je sneg čist in da vrhnja plast ni zmrznjena, takrat odpade skrb za napajanje. Živali dajo prednost snegu pred vodo iz napajalnega korita, saj s tem ko jedo sneg zauživajo tekočino v majhnih požirkih in v miru ravno takrat, ko jim glede na zauživanje krme najbolj ustreza. Če se napravi skorja na snegu, ga je treba prehoditi, da pridejo živali do sipkega snega pod njo (Vidrih, 2011).

3 MATERIALI IN METODE DE LA

Analizo kmetovanja in trženja smo opravili na ekološki kmetiji Starešinič. Kmetija se nahaja v vasi Krasinec v Beli krajini.

Analizo smo opravili v januarju 2011.

Za izdelavo analize kmetovanja in trženja smo pridobili informacije in podatke o kmetovanju pred preusmeritvijo, postopku preusmeritve ter načinu kmetovanja in trženja po preusmeritvi v ekološko kmetovanje. Podatke smo zbirali v razgovoru z gospodarjem in ostalimi člani družine ter opazovanjem kmetije ob obiskih. Opisali smo stvari in postopke, ki so pomembni za uspešno kmetovanje. V zaključku smo zapisali dejstva in mnenja, ki so pomembna za razvoj ekološke kmetije.

4 REZULTATI

4.1 ZNAČILNOSTI OBMOČJA IN KMETIJE

4.1.1 Bela krajina

Bela krajina je pretežno kraška pokrajina med Gorjanci, Kočevskim rogom in Kolpo. Je najbolj proti jugovzhodu potisnjena slovenska pokrajina. Pri poselitvi je imela posebno vlogo tudi reliefna zaprtost proti ostalim slovenskim pokrajinam in odprtost proti panonskemu svetu. Za te kraje na sončni strani Gorjancev je značilno večplastno prepletanje dinarskih kraških potez s panonskimi, kar se kaže zlasti v podnebjju, govorici in narodnih običajih (Drago in Oražen, 1998).

Bela krajina je v območju subpanonskega podnebjja. Gorjanci zadržujejo prehude učinke vdorov mrzlega severnega zraka. Pogosti temperaturni viški so posledica močnejših vplivov s panonske strani. Srednja letna temperatura v Črnomlju je 10,2 °C. Nad dnem Bele krajine je izrazito topel vinogradniški pas, ki sega do nadmorske višine od 400 do 450 m. Za gojenje kmetijskih kultur je ugodna razmeroma visoka srednja mesečna temperatura v aprilu, saj omogoča zgoden začetek rasti. Vegetacijska doba, ki jo označujejo dnevi s srednjo temperaturo nad 10 °C, traja v dnu Bele krajine in v toplem pasu okoli 190 dni. Razmeroma pogosti megla in slana sta poleg toče najbolj nevarni za občutljive kmetijske pridelke. Poletne toče in neurja pogosto prizadenejo predvsem vinogradniška območja severnega obrobja Bele krajine. Povprečna letna količina padavin je od 1200 do 1300 mm, prvi višek padavin pa nastopi jeseni. Zgodnje jesensko deževje ovira predvsem kmetijstvo. Največ padavin je v območju Kočevskega Roga in Poljanske gore (od 1500 do 1600 mm) (Drago in Oražen, 1998).

Tipi prsti so odsev prevlade karbonatnih kamnin in višinskih pasov. Na apnencih in dolomitih so nastale v višjih legah plitve rendzine, nižje ravninske dele pa prekrivajo rjave in rdeče prsti zemlje, katerih debelina se spreminja na zelo kratke razdalje. Na kraški glini, ki ponekod na debelo prekriva karbonatno podlago, so nastale rdečerjave prsti, na krednem flišu okoli Drašičev pa plitvejšje in zračne sivorjave prsti (Drago in Oražen, 1998).

4.1.2 Opis kmetije in njene osnovne dejavnosti

Na kmetiji Starešinič ali Trdič po domače živi lastnik z ženo in štirimi otroci. Lastnik kmetije je oče Peter Starešinič. Kmetija se nahaja v lepi belokranjski vasi Krasinec. Krasinec leži tik ob obmejni reki Kolpi in je ob belokranjskega središča Črnomlja oddaljen 20 km.

Osnovna dejavnost na kmetiji je že dalj časa govedoreja. Z intenzivnim pitanjem bikov so se začeli ukvarjati leta 1994, ko so imeli v hlevu do 100 pitancev. Tudi po preusmeritvi v ekološko kmetijstvo je govedoreja ostala glavna dejavnost, vendar se sedaj ukvarjajo z rejo krav dojilj. V hlevu imajo trenutno 34 plemenskih krav in plemenskega bika. Letno pričakujejo telitve vseh krav, če krava ne teli jo izločijo in nadomestijo z telico iz lastne reje.

4.1.3 Način kmetovanja pred preusmeritvijo

Pred preusmeritvijo so se na kmetiji ukvarjali z pitanjem bikov. Nabavljali so teleta težka 200 kg in jih pitali do končne teže. Leta 1994 so začeli s to dejavnostjo in lastnik se je polno zaposlil na kmetiji. Najprej so teleta kupovali na bližnjih kmetijah. Postopoma so se potrebe povečale in na slovenskem trgu ni bilo več moč dobiti telet. Tako so se odločili za nakup preko posrednikov, ki so teleta uvažali iz sosednjih držav – Madžarske, Italije in Avstrije. Gospodarstva, ki so vključena v določen sistem reje pitanja goved za meso, delajo predvidoma po načrtu reje, v katerem je jasno označena končna teža in spitanost za zakol zrelih živali.

V hlevu so imeli do 100 živali, ki so bile vhlavljenе od 12-14 mesecev, nato so živali peljali v klavnico. Krmni obrok je bil sestavljen iz doma pridelane krme. Največ je bilo koruzne silaže, travne silaže, ječmena in koruze v zrnju. Uporabljali so tudi beljakovinske in rudninske dodatke, da so obrok izravnali glede hranilnega razmerja. Prirast živali je bil zelo variabilen, ker so bile živali različnih pasem. Ob dobri kakovosti telet so z lastno krmo, ki je bila zelo kakovostna dosegali tudi 1300 g prirasta na dan. Krmne dodatke so kupovali v zadrugi, ki je svojim članom ponujala blago po ugodnejših cenah.

Hlev je bil urejen po merilih, ki omogočajo optimalno rejo. Imeli so urejene bokse z 12 do 15 živalmi v skupini, ki so se prosto gibale. Uporabljali so način reje na rešetkastih tleh pod katerim je bil bazen za gnojevko. Po sredini hleva je bil hodnik, ki je omogočal dovoz krme do krmilnih korit z delovnim strojem. V vsakem oddelku je bil napajalnik. Zaradi uvoza živali iz drugih držav so morali v hlevu urediti tudi karanteno.

Cilj pitanja bikov je, da imajo le-ti velike dnevne priraste, dobro konverzijo krme in dobro zdravje ter klavnost in klavno kakovost.

Spitane živali so do leta 2006 klali v klavnici KZ Metlika, ki je skrbela tudi za prodajo. Odkupna cena se je gibala med 270-290 SIT za kg (1.10 €/kg). Za odkup in predelavo mesa je skrbela KZ Metlika, s katero so bili v kooperaciji. Lastnik je v tistem času izrazil željo, da bi zadruga skrbela za nabavo telet, pa ta ni pokazala interesa.

Kmetijska zemljišča v uporabi

V lasti so imeli 40 ha kmetijskih površin in še 2 hektarja gozda. Parcele, ki so jih uporabljali za pašnike in njivske površine so bile združene v večje odseke, kar je posledica komasacij. Prva komasacija se je na tem območju izvajala leta 1983, druga pa 1987.

Najširše zastopana njivska kultura je bila v tistem času koruza, ki so jo celo silirali. Koruzo so pridelovali na 15 ha. V treh silosih, ki so jih zgradili v letu 1997, so pridelali dovolj koruzne in travne silaže, da so zadovoljili potrebam 100 živali. Koruzo so pridelovali na petih večjih parcelah. Koruzna silaža je izrednega pomena za vsako intenzivno usmerjeno govedorejsko kmetijo, saj je pomemben del vsakega krmnega obroka.

Za gnojenje njivskih površin so uporabljali hlevski gnoj in mineralna gnojila. Gnojilni načrt jim je izdelala Kmetijsko svetovalna služba Črnomelj.

Ječmen je bil druga najbolj zastopana poljščina na kmetiji. Pridelovali so ga na petih hektarih. Ječmen so dodajali v obrok kot močno krmo.

Na ostalih njivah so imeli zasejano trajno travinje. Na teh njivah so pridelali dovolj kvalitetnega sena za živali. Sejali so tudi travno-deteljne mešanice, pridelek so povečini silirali.

Težave pri pitanju in odločitev za preusmeritev

Največja težava pri tej proizvodni usmeritvi je bil nakup dobrih telet. Teleta so najprej kupovali na okoliških kmetijah in širše po Sloveniji. Kmalu pa se je pojavilo pomanjkanje telet in tudi cena je bila visoka. Ob iskanju drugih rešitev se je pojavila možnost uvoza telet iz sosednjih držav. Teleta so v Slovenijo uvažali posredniki, ki so skrbeli za njihov nakup, prevoz in prodajo. Imeli so malo izkušenj o kakovosti, zdravstvenem stanju in poreklu živali, ki so jih nabavljali. So pa bila ta teleta bistveno cenejša od domačih. Živali, ki so jih nabavljali posredniki so bila izredno slabe kakovosti. Na sejnih, kjer so kupovali teleta, so imeli prednost domačini in večje kooperacije, ki so pokupile kvalitetnejše živali in za njih ponudile tudi več denarja. Slabše živali, ki so ostale, pa so kupovali posredniki in jih prodajali v Sloveniji.

Kmalu so se začele pojavljati tudi zdravstvene težave, posebej pljučnice. Prišlo je do večjih poginov živali, porabili so veliko sredstev za zdravljenje. Lastnik razlaga, da so klicali veterinarja skoraj vsak dan. V tistem obdobju je bila tudi cena pitancev zelo nizka. Edina možnost za obstoj kmetije v tej panogi bi bila razširitev, ki pa takrat v nobenem obziru ni bila možna niti smiselna. Povečati bi morali število živali na vsaj 200, kar pa bi pomenilo tudi preureditev celotnega hleva, najeti bi morali dodatne njive za pridelavo hrane itd.

4.2 ODLOČITEV ZA EKOLOŠKO KMETIJSTVO IN PROCES PREUSMERITVE

4.2.1 Preusmeritev živinorejske panoge

Zaradi velikih parcel, ki so v lasti kmetije je bila stalno prisotna možnost reje krav dojlj. Veliki pašniki v bližini kmetije bi nudili odlično pašo za krave. Tako so se odločili za nakup prve črede lisastih telet za krave dojlje. Stalno je bila prisotna želja po lastni čredi, kar bi omogočalo vzrejo lastnih kakovostnih telet.

Leta 2001 so v Prekmurju kupili 33 plemenskih telic lisaste pasme. Ko so nabavili kvalitetne telice, so si zagotovili dober potencial za vzrejo lastnih telet. Ob tem pa se je kmalu pojavila tudi ideja o ekološkem kmetovanju.

Na Kmetiji Starešinič, ki je prej kmetovala na konvencionalni način, so se leta 2002 odločili za vključitev v ekološko kontrolo in s tem ekološko kmetijstvo.

Do preusmeritve je po besedah lastnika prišlo zaradi slabe prodaje pitancev ter izčrpanja znanja in možnosti v tej panogi. Ob vse večjem onesnaževanju okolja so želeli tudi sami prispevati svoj delež k čistejši naravi. Želeli so si novih izzivov in ekološko kmetijstvo, za

katerega so se odločali dlje časa, se jim je zdelo izredno primerno. S preusmeritvijo je bila kmetija upravičena tudi do višjih podpornih sredstev, ki so tudi doprinesla k odločitvi.

Ker so se na kmetiji že ukvarjali z govedorejo so imeli kar nekaj izkušenj in znanja na tem področju. Imajo zadosti parcel na katerih je bilo moč urediti kvalitetne pašnike. Tako se jim prehod ni zdel tako težak in tudi investicije, ki so bile potrebne zaradi nove panoge niso bile velike. Lastnik se je pred odločitvijo za preusmeritev dobro informiral. Udeležil se je predavanj ter si tudi v praksi ogledal sistem kmetovanja. Ugotovil je, da bo ta način kmetovanja primeren za njihovo kmetijo in se bo ta odlično vključevala v okolje.

4.2.2 Izbira živali za rejo

Ob izbiri pasme živali v ekološki govedoreji je potrebno upoštevati sposobnost živali za prilagoditev na lokalne razmere in odpornost na bolezni. Pri izbiri ima prednost vzreja avtohtonih pasem. Izogibati se je potrebno pasmam, ki so podvržene specifičnim boleznim ali zdravstvenim težavam (npr. sindrom maligne hipertermije, BSE sindrom, nenadna smrt, spontani splav, težki porodi, ki zahtevajo carski rez itd.).

Po pravilniku mora Preusmerjanje celotnega kmetijskega gospodarstva v ekološko trajati najmanj 24 mesecev za živali in njihove potomce, ki se krmijo v glavnem s pridelki iz domačega kmetijskega gospodarstva in so bile na kmetijskem gospodarstvu ob začetku preusmerjanja, in če se kot skupni pašnik uporablja le zemljišča, ki so se v te namene uporabljala že pred začetkom preusmerjanja (Pravilnik o ekološki ..., 2006).

Leta 2001 so kupili osnovno čredo triintridesetih lisastih telic. Za to pasmo so se odločili, ker je kombinirana. V Sloveniji je prisotna že več kot 100 let in je prilagojena slovenskim razmeram. Barva lisastega goveda je v splošnem pisana rdeče-bela do svetlo rdeča in rumeno bela, glava je vedno bela, rogovi in parklji so svetli. Teža krave je okrog 650-700 kg, višina vihra 132-143cm, prvi pripust je lahko pri 15-18 mesecih. V povprečju lahko teli 6 do 7-krat. Pri pol leta starosti dosežejo telice vsaj 30 % končne teže, pri enem letu pa okrog 50 %. V intenzivni reji so dnevni prirasti pitancev lahko zelo primerni (1000-1200g) s precej dobro klavnostjo (55-60%) in odlično kakovostjo mesa (Rejski program ..., 2004).

Poleg 33 telic lisaste pasme so kupili še bika pasme 'limuzin'. Za to pasmo so se odbčili, ker spada med mesne pasme in je zelo primerna za celodnevno pašo tudi v ekstenzivnih (težjih) razmerah. Pomembna značilnost limuzin pasme je tudi odlična klavna kakovost v vseh obdobjih rasti od odstavljenega teleta do pitanca ob doseženi klavni zrelosti. Odlikuje se predvsem po velikem deležu čistega mesa v klavnih polovicah ter majhnem deležu loja in kosti. 'Limuzin' pasma se veliko in uspešno uporablja tudi za gospodarsko križanje mlečnih tipov krav. Telitve pri 'limuzin' bikih so pogosto celo lažje, kot so telitve pri čistih mlečnih in kombiniranih pasmah. Zaradi navedenih lastnosti je 'limuzin' pasma odlična za izboljševanje klavnih lastnosti in lastnosti mesa, nevarnost težkih telitev pa se ne povečuje (Govedorejska služba ..., 2006).

4.2.3 Preureditev hleva

Bivalne razmere v objektih za živali morajo ustrezati biološkim in etološkim potrebam živali (npr. vedenjskim potrebam v zvezi z ustrezno svobodo gibanja in udobja). Živali morajo imeti prost dostop do krme in vode. Izolacija, ogrevanje in prezračevanje hleva morajo zagotavljati,

da se kroženje zraka, raven prahu, temperatura, relativna vlažnost zraka in koncentracija plinov vzdržujejo v mejah, ki niso škodljive za živali. Zgradba mora omogočati naravno prezračevanje in dostop svetlobe.

Hlev, ki je bil urejen na kmetiji za pitanje 100 bikov, so morali zaradi ekoloških standardov prilagoditi. Ko je kmetija vstopila v obdobje preusmeritve, so v obstoječem hlevu prekrili rešetke z gumijastim trakom in odstranili pregrade, da se živali lahko prosto gibljejo. Obstoječi hlev ni imel urejenega izpusta, zato so naredili vrata, skozi katera lahko živali pridejo v zunanji ograjen prostor. V silosih, ki so jih prej uporabljali za siliranje koruze in trave, so uredili ležalne bokse. Dva od treh silosov so nadkrili, v enem pa so uredili prostor za skladiščenje gnoja. Obstoječi hlev je dovolj zračen in svetel, tako da večje investicije niso bile potrebne. Sistem za napajanje je bil že urejen, napajalniki so razporejeni po celotnem hlevu.

4.2.4 Preureditev pašnikov in pridelava poljščin po ekoloških standardih

Živali morajo imeti zagotovljeno možnost prostega izpusta in dostop do izpustnih površin vedno, ko to dovoljuje fiziološko stanje živali, vremenske razmere in stanje zemljišča, razen če to prepovedujejo predpisi s področja veterine.

Pašniki so seveda velikega pomena pri ekološki živinoreji. Na kmetiji imajo sedaj zasejanega 9 ha trajnega travinja in 30 ha je njiv, na katere tudi sejejo trajno travinje in travno deteljne mešanice. Pasejo predvsem na njivskih površinah, na katerih so posejane travne mešanice. S prilagoditvijo zemljišč potrebam ekološkega kmetijstva niso imeli večjih težav. Postavili so stalno dvožično elektro ogrado na parcelah, kjer je zasejano travinje. S tem so zagotovili dovolj velike pašne površine za živali. Zaradi vse večjega opuščanja kmetovanja na tem območju je imela kmetija tudi možnost za najem zemljišč, ki se držijo njihovih parcel.

Tako so že v prvem letu po preusmeritvi uredili približno 20 ha pašnikov. Te površine so ogradili z fiksno dvožilno elektro ogrado. Po potrebi pa po prvi ali drugi košnji začasno ogradijo še dodatne parcele.

Po vstopu kmetije v kontrolo na njivah niso smeli več uporabljati kemičnih pripravkov za zatiranje škodljivcev in plevelov ter sintetičnih gnojil. Kolobarje so prilagodili potrebam sedanje panoge, zmanjšali so količino posejane koruze, ki so jo v največji meri nadomestili krmni grah, ječmen in oves. S kolobarjem niso imeli težav, saj sejejo dosti travinja in travno deteljnih mešanic, ki zamenjajo koruzo ali ječmen v kolobarju.

4.3 NAČIN KMETOVANJA PO ZAKLJUČENI PREUSMERITVI

Govedoreja je bila na kmetiji že dalj časa glavna kmetijska dejavnost. Po končani preusmeritvi in nekajletnih izkušnjah z ekološkim kmetijstvom se je pokazala možnost za povečanje dejavnosti. Lastnik stalno stremi k temu, da bi imel dovolj veliko osnovno čredo, vse živali dopital na kmetiji in meso prodal doma. Na kmetiji so vsi člani družine aktivno vključeni v kmetijsko dejavnost. Ves čas stremijo k dodatnemu znanju, ki bi pripomoglo k večjemu uspehu kmetije. Lastnik se redno udeležuje predavanj, ki so namenjena ekološkemu kmetovanju. Ta predavanja potekajo v organizaciji Kmetijsko gozdarske zbornice ali Društva

ekoloških kmetov Slovenije. Največ znanja pa si, kot pravi, nabere sam iz izkušenj in poskušanja novih stvari.

Način reje, ki ga izvajajo, je prilagojen razmeram ter potrebam trenutnega obsega dejavnosti.

4.3.1 Način reje plemenskih krav

Trenutno imajo na kmetiji 34 plemenskih krav, ki so letos vse breje. Letos bodo povečali čredo z lasnimi odbranimi telicami na 38 živali. Radi bi prišli do črede, v kateri bo 45 krav dojlj. To je število živali, ki bi po besedah lastnika predstavljalo optimum za sedanje razmere na kmetiji. Tudi za plemenskega bika se pri prostem pripustu predvideva zgornjo mejo 45 živali, ki jih še uspešno obrejl. Največji problem, ki onemogoča večje širjenje, je prostor v hlevu. Tako bi v zimskem času, ko so živali v hlevu, lahko prihajalo do prevelike gneče. V pravilniku o ekološkem kmetijstvu je tudi predpis, ki prepoveduje odstranjevanje rogov, kar poveča tveganje za poškodbe.

Krave so v hlevu od konca novembra do začetka aprila, odvisno od vremenski razmer. V starem silosu imajo urejen prostor v katerem čez zimo nastanijo breje krave. Tiste krave, ki niso breje, v največ primerih izločijo. Lastnik je prišel do zaključka, da je za breje krave najustreznejši način prezimovanje v hlevu. Ko so krave prezimovale zunaj, se je pojavil problem uničenosti tal. Ob povečani teži živali so te na razmočenem terenu naredile velike luknje in razrile zemljo. Prihajalo je do nevarnosti poškodb živali, ki so bile v pozni brejosti.

Slika 1: Hlev za prezimovanje krav

Na sliki (slika 1) je prikazana ureditev hleva za prezimovanje krav dojilj. Nad obstoječim silosom so postavili streho, uredili ležalne bokse, tla pa so nastlana z slamo. Prirejen hlev je zelo zračen, živalim nudi streho ter suha tla, imajo pa tudi urejen izpust v zunanjem ograjenem prostor, kot kaže slika (slika 2).

Slika 2: Izpust za krave

S tem ustrezajo vsem pravilnikom za ekološko kmetijstvo, prav tako pa nudijo živalim čisto stojišče ter zavetje pred dežjem. Prednost takšnega načina reje je večji nadzor živali v času brejosti in možnost nadzora krmljenja. Pomemben pa je tudi gnoj, ki bi ob paši skozi zimo končal na pašnikih. Čreda je na pašnikih od aprila do novembra. V letu 2010 so jih zaprli 20. novembra, seveda pa je to odvisno od vremenskih razmer. Predvsem je problem razmočen teren.

Živalim v času vhlevitve polagajo hrano v jaslji. Krmni obrok sestavljata predvsem seno ter doma pridelana močna krma.

V poletnih mesecih, ko je na pašniku dovolj sveže krme živalim na dodajajo krme. Krave do jilje v zimskem času hranijo predvsem s suhim senom ter malo travne silaže. Bikcem in telicam dodajo v zimskem obdobju v obrok poleg sena tudi nekaj koruzne in travne silaže.

4.3.2 Pripust in telitve

S pravilnim vodenjem reprodukcije krav do jilj lahko povečamo število rojenih telet, bistveno zmanjšamo količino potrebnega dela in s tem vplivamo na gospodarnost reje. Model sezonskega pripusta je še posebno uporaben za ekološke kmetije z večjim številom živali. Če redimo krave na paši, potem je naravni pripust s kakovostnim plemenskim bikom najboljša in trenutno tudi najcenejša metoda razmnoževanja.

Za potrebe reje krav dojlj na ekoloških kmetijah lahko vhlevljajo plemenske bika s klasičnih farm, npr. vzrejališč, če jih po vhlevitvi redijo in krmijo po predpisanih pravilih (Bavec in sod. 2001).

Na kmetiji menjajo plemenskega bika vsake dve leti. Nabavljajo plemenske bika pasme 'limuzin'. Izbirajo bika, ki so rejeni v selekcijskih središčih v Logatcu in Novi Gorici.

Plemenski bik ima med obdobjem vhlevitve med novembrom in majem urejen boks, ki je ločen od ostale črede. Boks je velik 36 kvadratnih metrov in omogoča živali dovolj gibanja. Bika pridružijo plemenskim kravam, ki so že na paši s teleti, med desetim in petnajstim majem. Lastnik prvih nekaj dni po vključitvi bika v čredo spremlja njegovo obnašanje. Posebej je pozoren:

- če bik najde in zaskoči kravo v pojatvi,
- če bik po zaskoku išče drugo kravo,
- ali ob skoku res ejakulira,
- koliko krav je bilo v pojatvi v prvih nekaj dneh po vključitvi bika v čredo.

Idealno je, da se večino krav goni in obreji že prvi mesec paše, saj so potem telitve februarja, marca.

Z bikom na pašniku nimajo nobenih težav. Uporabljajo mlajše plemenjake, ki še niso tako dominantni in nevarni za ljudi. Je pa potrebno mlajšim bikom dodajati močno krmo, da nadomestimo porabljeno energijo za skoke in rast. Bika pustijo v čredi vse do jeseni in ga vhlevijo skupaj z ostalimi živalmi.

Telitve na kmetiji planirajo v mesecu februarju in marcu. To obdobje telitev je po Bavčevi in sod. najugodnejše, kajti:

- če so telitve v hlevu, jih je lažje nadzorovati in po potrebi pomagati pri porodu
- starejša teleta so ob prodaji jeseni težja
- telice, ki jih želimo obdržati za pleme, se morajo roditi v tem obdobju, da so v naslednji pripustni sezoni telesno in spolno zrele
- mati in tele navežeta boljši stik; predvsem to velja za krave, ki imajo slabši materinski instinkt in takrat, ko boljšim molznicam podtaknemo še dodatno tele
- majhno tele ne more posesati vsega mleka. Če bi bila krava na paši, bi jo morali dodatno pomolsti, kajti v nasprotnem primeru se lahko razvije vnetje vimena. Če so teleta ob izgonu na pašo stara 2 do 3 mesece, lahko posesajo vse mleko, kljub temu da se na bujni paši poveča mlečnost
- dobra anestrija po porodu pri kravah dojljah pogosto traja 3 do 4 mesece, predvsem zaradi vpliva sesanja, zato so zgodnje telitve zažejlene. Krave so na začetku pripustne sezone že v pozitivni energetske bilanci

Krave zato vse telijo v hlevu kjer imajo urejen boks za telitve. Boks uredijo v obstoječem hlevu tako, da s pregrado ločijo živali. Imeli so nekaj slabih izkušenj s telitvami na pašniku. Prilagodili so rejo tako, da sedaj vse telitve potekajo v hlevu. Krava in tele sta v skupnem boksu vsaj tri tedne, tako da se tele navadi na kravo. To je predvsem pomembno zaradi tega, ker gredo živali aprila skupaj na pašo.

Ker so živali v hlevu, lastnik lažje nadzoruje tele v prvih dneh. Poskrbi, da pride tele do kolostruma in spremlja njegovo zdravstveno stanje. Ker se rejec stalno giblje okoli živali, se te navadijo nanj in ni kasnejših težav. Za pravilen postopek telitve skrbi lastnik, ki stalno spremlja žival in ob zapletih pomaga ali pokliče veterinarja. Pri porodih nimajo nikakršnih težav, do sedaj so imeli samo en pogin teleta, ki ni bil povezan z postopkom poroda. Pri samem porodu rejec aktivno ne sodeluje dokler to ni potrebno. Živali po večini telijo same brez pomoči, le v nekaj primerih so pri prvih telitvah malo pomagali z izvlečenjem.

Krave s teleti v začetku aprila spustijo na pašnike, kjer jim dodajajo krmo. Živali so na paši še preden začne rasti trava, tako da jih v začetnem obdobju obilneje dokrmeljujejo.

4.3.3 Reja živali za prodajo

V začetku oktobra na pašniku polovijo mlade bikce. To naredijo zaradi tega, ker nekateri bikci že postajajo spolno aktivni in začno skakati na telice. Predvsem so problematični bikci, ki so rojeni v začetku februarja. Pred leti se jim je zgodilo, da je bikec oplodil telico, ki je nato telila pri starosti 15 mesecev. Zaradi tega sedaj redno spremljajo dogajanje na pašniku in že ob prvih znakih spolne zrelosti bikce polovijo in odstranijo iz pašnika. Nekaj bikcev prodajo, nekaj pa jih pitajo v hlevu do končne teže. Težijo k temu, da bi vse živali pitali do končne teže, uredili so tudi primeren izpust, ki ustreza ekološkemu pravilniku za rejo bikov. Ko aprila spustijo na pašo krave, bikom odprejo tudi prostor v hlevu, v katerem so te bile poprej in preden vrnejo krave v hlev bike že izločijo. Letno prodajo 10-12 spitanih bikov. Bike koljejo, ko se pojavi potreba ali pa ni na zalogi telic. Če pa jim živali ostanejo, jih pri 600 kg prodajo v zadrugo. Hrane imajo dovolj, za pitanje bikov uporabljajo predvsem silažo in močno krmo, ki jo pridelajo doma.

Telice ostanejo na paši tudi skozi zimsko obdobje. Na pašniku so uredili primerno krmišče, v katero polagajo seno. Sedaj imajo na paši 8 telic, 2 telici sta breji, pripustili so jih lansko leto, še štiri pa bodo pustili za nadaljnjo rejo. Eno do dve telici, ki so sedaj še na paši bodo peljali v klavnico. Šest mlajših telic so letos zaradi strahu ob nizkih temperaturah vblevili.

Letno iz lastne črede odberejo do šest najboljših telic, ki jih zamenjajo z izločenimi kravami. Izberejo telice, ki imajo najbolj izražene lastnosti 'limuzin' pasme. Če krava skozi leto na pašniku ni bila obrejena, jo zamenjajo s telico iz lastne reje. Vsako leto povečujejo čredo, radi bi prišli do števila 45 krav. Telice, ki ostanejo na paši skozi zimo nimajo nikakršnih zdravstvenih težav in tudi prirast je zadovoljiv. Živali so v odlični kondiciji.

Telice, ki jih ne namenijo za pleme, koljejo, ko le-te dosežejo zadovoljivo težo, in ko se pojavi povpraševanje po mesu.

4.3.4 Bolezni

Od leta 2003, ko so vključeni v ekološko kontrolo, so imeli le dva primera pljučnice in dva primera mastitisa. Veterinarja so klicali v dveh primerih, ko je prišlo do zapletov pri telitvi. V enem primeru se je zgodilo, da je prišlo do pogina teleta v prvih dneh po rojstvu, vendar niso odkrili vzroka.

Nekaj težav imajo s poškodbami živali na pašniku, ko prihaja do prerivanja med živalmi. Po pravilniku živalim ne smejo odstranjevati rogov, tako včasih prihaja do manjših odrgnin in ureznin med prerivanjem živali.

Imeli so en problem z metljivostjo; pri zaklani živali. V lasti imajo pašnik, ki ga večkrat zalije voda in se pojavljajo problemi s tem zajedavcem. Če se po izgledu blata opazi pojavljanje metljivosti, je po pravilniku možna uporaba preventivnih neekoloških sredstev preden gredo živali na pašo. Če se pojavi metljivost, veterinar odredi način zdravljenja, ki je najbolj primeren. Predvsem je pomembno spremljanje živali preden gredo na pašo. Včasih so morali dajati blato živali na analizo preden so dovolili uporabo zdravil, sedaj pa je dovoljeno, da se na priporočilo veterinarja uporabi preventivno sredstvo.

Živali, ki so v izpustu 24 ur na dan, tudi pozimi nimajo nikakršnih zdravstvenih težav. Lastnik je letos ob strahu pred nizkimi temperaturami vhlevil nekaj mlajših telic, ki so bile prej zunaj. Telice, ki so tudi pri nižjih temperaturah ostale zunaj, so bile zdrave, telice, katere je vhlevil, pa so zbolele za pljučnico. To je bil prvi primer po petih letih, da so živali zbolele za pljučnico.

4.3.5 Paša

Trenutno imajo na kmetiji urejenih 20 ha trajno ograjenih pašnikov. Ti pašniki so razdeljeni na večje čredinke. Lastnik se je odločil za ograditev večjih sklopov, ki jih uporablja za pašo, v njih pa tudi pridelujejo poljščine. 8 ha površin, ki se uporabljajo za pašo, so njivske površine, na katerih vsake 2 do 3 leta posejejo koruzo ali ječmen. Večje ograjene parcele omogočajo lažjo obdelavo s strojno opremo. Na njivah sejejo travne mešanice ekološkega izvora.

Postavitev stalnih elektro ograj za kmetijo predstavlja velik strošek. Do vseh pašnih površin je urejena pot, ki omogoča prestavljanje živali. Pašnikov ne dognjujejo z hlevskim gnojem, ker živali z iztrebljanjem na pašnikih zagotovijo zadostno količino hranilnih snovi za rast trav. Na pašnih površinah nimajo večjih težav z plevelom.

Slika 3: Krave s teleti na paši

Na pašnikih se od aprila do novembra pase do 38 krav s teleti. Krave s teleti spustijo na pašo še preden odžene travna ruša. Na začetku jih dokrmiljujejo z senom in žiti. Živali se tako počasi privajajo na pašo mlade trave, kar zmanjšuje težave z driskami pri hitrih prehodih na mlado travo. Živali spustijo najprej na bližnje pašnike zaradi lažjega dostavljanja krme.

Ko maja v čredo spustijo bika, je trava že dovolj visoka, da skoraj ni več potrebe po dodajanju krme. Živali so na paši 24 ur na dan, ponoči jih ne zapirajo.

Pašnike imajo razdeljene na manjše število večjih čredink. Priporočila o paši v čredinkah govorijo ravno obratno. Pri manjših čredinkah je potrebno menjati pašne površine po nekaj dneh. Stalno menjavanje pa predstavlja tudi stres za živali, ki jih pri selitvah zganjamo. Pojavlja se tudi problem, ker živali, ko je rast trav intenzivna, ne popasejo vse trave in prihaja do potrebe po čistilni košnji. Pri premikanju živali pa morajo predstavljati tudi sistem za napajanje živali. Za napajanje uporabljajo cisterno, v kateri je večja zaloga vode, ki je stalno dostopna. Po izkušnjah so ugotovili, da živali v enem tednu popasejo eno čredinko in tudi zaloga vode v cisterni zadostuje za en teden. Pri prestavljanju živali predstavijo tudi vodo, kar jim olajša delo. Če je pašo manj, menjajo prej. Na kmetiji so poskušali z več sistemi, a so ugotovili, da sedanji način najbolj ustreza njihovim razmeram.

Nekaj parcel, ki jih uporabljajo za pašo, je vključenih v zavarovano območje Nature 2000. Za te parcele veljajo posebna pravila. Na njih ne smejo uporabljati nobenih kemičnih sredstev. Ker pa je kmetija vključena v ekološko kontrolo, teh sredstev že v osnovi ne smejo uporabljati. Tako nimajo posebnih težav z temi omejitvami.

4.3.6 Prezimovanje na pašniku

Telice prezimijo zunaj. Ob hlevu imajo dva pašnika, kjer prezimujejo. Na pašniku ni urejenega posebnega hleva ali zavetja za telice. Hrano jim dostavljajo v krmilnik. Krmilnik je narejen tako, da ga je moč prestavljati. S tem je lastnik poskušal zmanjšati uničevanje tal okoli krmilnika.

Slika 4: Krmišče za telice v zimskem času

Kot je vidno na sliki (slika 4), je to največji problem pri takem načinu reje. Živali nimajo posebnih težav z blatom. Nastaja pa problem z uničenjem travne ruše ter tal, ki jih je treba pred spomladansko pašo zasejati s travo in obdelati z branami.

Premikanje krmišča se ni najbolj posrečilo. Problem je nastal, ko so izvajali ortofoto posnetke kmetijskih površin in je na parceli, prijavljeni kot travnik, stal objekt. Iz zraka ni bilo vidno, da je objekt premičen. Lastnik je imel kar nekaj težav z dokazovanjem, da je objekt krmišče. Sedaj okoli krmišča nasipajo nekaj manj kvalitetne slame, tako da živali med krmljenjem stojijo na suhem.

Telice so na pašniku v izvrstni kondiciji in nimajo nobenih zdravstvenih težav.

Na kmetiji si želijo postaviti kozolec, ki bi bil namenjen prezimovanju telic. Kozolec bi bil iz dveh strani odprt, živalim pa bi nudil streho in suho ležišče. S tem bi se izognili uničevanju tal in olajšali postopek krmljenja.

4.3.7 Pridelava krme

Po preusmeritvi je prišlo do potreb po prilagoditvi kolobarja in pridelavi novih njivskih kultur. V letošnjem letu so poljščine pridelovali na dvanajstih hektarih: 2 ha koruze, 4 ha ječmena, 2 ha ovsa, 4 ha krmnega graha z mešanico žit.

Na kmetiji nimajo več potrebe po pridelavi večjih količin močne krme. Koruzo, ki še vedno predstavlja največji del močne krme, sejejo na njive, kjer je bila dalj časa posejana trava ali detelja. Tako nimajo večjih težav z boleznimi in izčrpanostjo tal. Ekološko semena koruze kupujejo pri blagovni znamki Pionir. Ker je ta blagovna znamka v teh območjih že izvajala poskuse, je želja kmeta, da bi na njegovih površinah izvajali poskuse z ekološkimi semeni. S tem bi lahko prišel do neposrednih rezultatov in bi se lažje odločal za najprimernejšo sorto koruze.

Trenutno sta na trgu samo dve sorti ekološkega semena koruze te blagovne znamke. Seme, ki je na trgu, je pridelano v Avstriji.

Na kmetiji so poskušali tudi z lastnim semenom koruze, pa se ni obneslo. Rastline so bile različnih velikosti in oblik. Sedaj kupujejo seme vsako drugo leto. Najboljše storže potrgajo iz rastlin in si pripravijo seme za naslednje leto. Po dveh letih uporabe semena pa se to že toliko skriža, da ga je potrebno zamenjati.

Sejejo tudi 2-3 hektarje detelje. Kupujejo ekološko seme, če pa ga na tržišču ni dovolj zaprosijo za dovoljenje in kupijo nerazkuženo seme konvencionalnega izvora. Ponavadi se pri nas dobijo manjše količine ekološkega semena, oni pa ga porabijo večje količine; tudi do 60 kg na leto. Semena detelj nabavljajo na ekološki kmetiji v KPC Jablah, ki se ukvarja s pridelavo semen.

Stremijo k temu, da bi čim več semen proizvedli sami. Že peto leto sejejo svoje seme ječmena, pšenico menjajo na nekaj let. Semena kupujejo pri blagovni znamki Reifajzen, ki ima pestro izbiro ekoloških semen z certifikatom.

Pri setvi nastavijo sejnalnik na gostejšo setev. Porabijo nekaj več semen, kot so ga porabili prej. Nimajo posebnih problemov z boleznimi, le da včasih oves napade strgač. Če je ocena, da je posevek bolezen napadla do te mere, da ne bo dočakal polne zrelosti, ga predčasno posilirajo.

Krmni grah sejejo v kombinaciji z žiti. Ko je grah dozorel ga pokosijo in zbalirajo v okroglih balah. Kombinacija krmnega graha in žit predstavlja kvalitetno krmo. Krmni grah sejejo večkrat zaporedoma na isti parceli.

Vso krmo za živali pridelajo na lastnih površinah, dokupijo samo lizalne kamne in mineralno sol.

Lansko leto so posilirali 3,5 ha koruze, ki jim bo zadostovala za dve leti. Silaže porabijo zelo malo.

V letošnjem letu so vzeli v najem še dodaten hektar zemlje, na katerem bodo posejali oves. Na trgu se je pojavilo zanimanje za ekološko pridelana žita. Največje potrebe se kažejo po pridelavi koruze v zrnju, tako za hrano živali, kot za predelavo v moko.

Gnojenje

Za gnojenje uporabljajo samo hlevski gnoj, ki ga pridelajo na kmetiji. V povprečju gnojijo s 30-40 ton na hektar, odvisno od leta. Največ gnoja porabijo za pripravo njiv, na katerih posejejo koruzo. Ko pospravijo koruzo, na isti parceli ponavadi posejejo še ječmen. Ker so krave v zimskem obdobju v hlevu, pridelajo dovolj gnoja, da zadovoljijo lastne potrebe. Gnojijo samo z uležanim oziroma deloma kompostiranim hlevskim gnojem, ki ga pustijo nekaj časa stati v zato urejeni gnojni jami.

Gnojno jamo imajo urejeno poleg hleva, v starem silosu. V njej imajo dovolj prostora za skladiščenje gnoja 80 živali. Ob daljših močnih deževjih gnojni kup prekrijejo z polivinilom, da preprečijo izpiranje hranilnih snovi.

4.4 TRŽENJE NA KMETIJI

4.4.1 Zakol živali in razsek mesa

Glavni vir dohodka poleg dodatne dejavnosti predstavlja prodaja mesa na domu. Živali namenjene za zakol redijo največ 14 mesecev. Živali odpeljejo v klavnico KZ Metlika, ki ima certifikat za klanje ekoloških živali. Iz klavnice nato ohlajeno meso pripeljejo domov ter ga razsekajo po želji strank. Za razsek mesa poskrbi lastnik sam.

Za namen prodaje mesa na domu redijo predvsem telice. Žival oddajo v zakol, ko zberejo dovolj naročil strank za odkup mesa. S povpraševanjem nimajo težav, saj so stranke zadovoljne s ponudbo. Na začetku so stranke obveščali sami in jim ponujali meso, sedaj pa se stranke javljalo same. Stranke prihajajo iz celotne jugovzhodne Slovenije in Ljubljane. Za stranke naredijo 5-kilogramske pakete. V paketu so različni kosi goveje polovice.

Za trženje mesa se ne poslužujejo reklam razen tiste, ki jo delajo zadovoljni kupci. Največ strank je rednih odjemalcev, pridobivajo pa vedno nove. Najboljša reklama je kakovost, ki se sama hvali. Lepo imajo urejeno tudi okolico kmetije, kar da strankam dodatno zaupanje za nakup.

Prostor za razsek in prodajo mesa imajo urejen v hiši poleg kmetije. Hišo so leta 2005 preuredili za potrebe dejavnosti prodaje mesa na domu. V enem delu hiše so uredili tudi apartmaje.

Slika 5: Razsekovalnica in prostor za prodajo mesa

Prostor za razsek ustreza vsem predpisom za male predelovalne obrate. Ko so načrtovali investicijo, so morali upoštevati vse zakonske predpise, ki veljajo za to dejavnost. Pri nakupu opreme so se odločili za naprave iz višjega cenovnega razreda. S tem so zagotovili manjše vzdrževalne stroške, prihranek energije ter daljšo življenjsko dobo naprav. Posebno pozornost pa so posvetili celotnemu izgledu prodajalne in razsekovalnice. Prostori so stalno čisti in urejeni tako, da stranke že ob prvem pogledu dobijo občutek o kakovosti.

Pri prodaji izdelkov doma je potrebno urediti celotno okolico kmetije, ker le-ta vpliva na zaupanje potrošnika. Investicija, ki so jo naredili, jim bo tudi v prihodnje omogočala prodajo mesa na domu.

Prednosti in slabosti prodaje na domu so po besedah lastnika naslednje:

Prednosti:

- neodvisnost od posrednikov,
- neposreden stik s strankami,
- takojšnje plačilo,
- neposredne informacije strank,
- višje cene.

Slabosti:

- dodatne investicije,
- večja poraba delavnega časa,
- ni zagotovila za reden odkup.

4.4.2 Prodaja

Večino mesa prodajo doma, nekaj večjih količin mesa pa prodajo tudi prek posrednikov, vendar je to redko. Letos jeseni so prodali sedem bikcev prek posrednika, ki je odkupil meso po malo višji ceni. Bo besedah lastnika pa je še vedno težko iztržiti nekaj evrov več za ekološko meso, če le-tega ne prodajajo doma. V zadrugo Metlika prodajo le kakšen tržni višek, ki pa ga zadruga odkupi po tržni ceni.

Prodaja na domu poteka tako, da naprej zberejo naročila strank, in ko je le teh dovolj se odločijo za zakol. Tako si zagotovijo, da je vse meso prodano v najkrajšem času. Žival v ponedeljek peljejo v klavnico, kjer jo zakoljejo in klavne polovice ohladijo. Meso jim nato v četrtek pripeljejo na kmetijo, kjer pripravijo pakete po željah strank. Lastnica obvesti vse stranke kdaj bo meso pripravljeno, tako da stranke ponavadi že isti dan pridejo po meso. Do sedaj so prodali vse meso.

V letošnjem letu imajo veliko povpraševanja, saj so klali prvič že v januarja. Ta mesec je ponavadi glede prodaje slabši.

4.4.3 Dodatna dejavnost na kmetiji

Hišo, ki so jo prenovili, so uredili tudi za potrebe turizma na kmetiji. Prostore so urediti tako, da bi čim bolj ponazarjali domačnost starih kmečkih hiš.

Slika 6: Prenovljena hiša, v kateri so apartmaji in prodajalna mesa

Za goste imajo na voljo dva apartmaja z ločenima vhodoma in v vsakem so 4 ležišča. Vsak apartma ima kuhinjo z jedilnico, spalnico in kopalnico s tušem in sanitarijami. Apartmaja sta opremljena tudi z televizijo, DVD-predvajalnikom in radijskim sprejemnikom.

Slika 7: Notranjost apartmajev

Gostje apartmajev si lahko sami skuhamo hrano, ki jo pridelujejo na kmetiji. Doma pridelajo kar nekaj izdelkov, ki jih ponudijo gostom: sveže goveje meso, domač kruh, salame, slanino, domača jajca, vino, različno zelenjavo ipd.

Ker kmetija leži v krajih, kjer je razvit turizem, je ta dejavnost odlično dopolnilo. Na kmetiji si lahko gosti izposodijo kolesa ali čolne, s katerimi si lahko ogledajo bližnje naravne lepote.

Gostje se odločajo za najem sob predvsem v poletnem času, ko je Kolpa primerna za kopanje.

4.4.4 Vrste prihodkov na kmetiji

Največji prihodek na kmetiji predstavlja prodaja svežega govejega mesa. Prihodke na kmetiji pa predstavljajo tudi subvencije ter dodatna dejavnost, oddajanja apartmajev.

Meso prodajajo v 5-kilogramskih paketih, v katerih so različni kosi govejega mesa. Meso telic stane 6 evrov po kilogramu, junečje meso 7 evrov na kilogram, meso starejših živali pa 5 evrov na kilogram.

V letu 2010 so imeli apartmaje zasedene 60 dni. Najem apartmaja stane 35 evrov na osebo dnevno.

Kmetija je upravičena do nepovratnih sredstev iz naslova programa KOP za ekološko kmetijstvo, premije za rejo krav dojlj, klavnih premij ter plačil OMD (Območja z omejenimi možnostmi za kmetovanje).

5 RAZPRAVA

5.1 USMERITEV KMETIJE

5.1.1 Pred preusmeritvijo

Konvencionalni način kmetovanja stremi k čim večji proizvodnji. Potrebno je pridelati večje količine, da se povrnejo stroški pridelave. Ko so leta 1994 na kmetiji začeli s pitanjem, so bile cene močne krme bistveno nižje, kot so sedaj, kar je omogočalo gospodarno pitanje. Z leti pa so se cene krmil povečevale, cene mesa pa ostajale nespremenjene.

Kmetija bi lahko preživela le ob povečanju in pitanju vsaj 300 živali. Lastnik si tega ni želel, ker bi to predstavljalo veliko investicij za dejavnost, ki ni perspektivna. Na trgu tudi ni bilo dovolj kakovostnih telet, ki bi bila primerna za nadaljnje pitanje.

V okolici je še nekaj kmetij, ki uvažajo teleta in jih pitajo na višjo težo. Največja kmetija pita 300 živali, s katerimi lahko pokrije stroške vzreje. Največja težava pa je še vedno kakovost telet. Živali, ki jih nabavljajo so cenejše, niso pa primerne kvalitete. Kmetije bi si morale zagotoviti strokovnjake, ki bi ob prevozu skrbeli tudi za nabavo kvalitetnih živali in bi za to kvaliteto tudi odgovarjali. To pa zahteva zaposlitev dodatnega strokovnega delavca, kar predstavlja strošek, ki si ga kmetije težko privoščijo. Ker na slovenskem trgu primanjkuje telet, ki bi bila primerna za pitanje, se bo stalno pojavljala potreba po teletih iz uvoza. Tudi bolezni, ki jih te živali prinašajo v novo okolje, povzročajo velike težave in stroške na kmetijah. Sedaj, ko je Slovenija članica Evropske Unije, je odprt pretok blaga med državami članicami. Na večjem trgu je seveda večji izbor, vendar so tudi večja nihanja v kakovosti. Kakovostne živali pokupijo predvsem posredniki iz držav zahodne Evrope, ki so pripravljeni plačati višjo ceno. Vedno pa moramo pri nakupu živali paziti predvsem na nalezljive bolezni, ki lahko privedejo do propada kmetijskega gospodarstva.

Odkupne cene goveda še vedno ne sledijo maloprodajnim cenam na trgovskih policah. Kljub višanju cen mesa v trgovinah, odkupne cene ostajajo nespremenjene. Predvsem so se v zadnjih leti zvišali stroški za krmo, ki predstavlja velik del skupnih stroškov pri pitanju goveda. Zaradi vseh omenjenih težav je odločitev rejca za preusmeritev v rejo dojilij najboljša.

5.1.2 Kmetija po preusmeritvi

Odločitev za preusmeritev v ekološko kmetijstvo je bila zelo smiselna in racionalna. Lastnik je dobro pretehtal vse možnosti in se odločil za način kmetovanja, ki najbolj ustreza njihovi kmetiji. Odločitev, ki so jo sprejeli ni bila lahka, vendar je bila dobro premišljena in se je obrestovala. Ko so na kmetiji uvideli, da se prejšnji usmeritvi ne obetajo boljši časi, niso vztrajali in so se odločili za alternativo.

Veliko kmetij v takšnih situacijah najema dodatne kredite za poplačilo stroškov reje. To pa velikokrat privede do propada kmetij in opuščanja kmetovanja. Kmetijsko gospodarstvo, ki se dobro prilagaja razmeram na trgu in je zmožno hitro reagirati, ima več možnosti za uspeh.

Povpraševanje po ekoloških proizvodih se v Sloveniji povečuje. Ljudje so vse bolj zavedajo pomena zdrave hrane. Vse več bolezni povezujejo z nezdravim prehranjevanjem.

5.1.3 Usmeritev v prihodnje

Na kmetiji stalno povečujejo osnovno čredo. Odločili so se za postopno povečevanje s vzrejo lastnih plemenskih telic. Vsako leto dodajo osnovni čredi do štiri telice. Pri takem načinu se letni proizvodni stroški bistveno ne povečajo. Potrebe po povečanju proizvodnje so se pojavile ob povečanem povpraševanju. Povečevanje proizvodnje je bilo vedno povezano z rastjo povpraševanja.

Kmetijstvo je panoga z dolgim proizvodnim ciklom, tako so takojšni odzivi na dogajanje na trgu nemogoči.

Lastnik ima cilj povečati čredo do 45 živali. Povečeval bo postopoma in telice odbiral iz lastne črede. Trenutno na kmetiji pridelajo dovolj kvalitetne krme za takšno povečanje.

Radi bi tudi zagotovili pogoje za pitanje bikov na večjo težo. Tako bodo v prihodnje uredili ločen prostor, kjer bodo lahko pitali bike. Hleva ne bodo povečevali, zavetje za bike bodo uredili na pašniku. Postavili bodo leseno poslopje, ki bo zaprto iz treh strani in bo imelo stalen izpust na pašnike. Urediti bodo morali tudi krmilnike, ki bodo omogočali enostavno krmljenje živali.

Trenutno povpraševanje na trgu jim zagotavlja, da bodo lahko prodali svoje produkte. Takšno število živali bi bilo tudi maksimalno za sedanje razmere na kmetiji. Ob dodatnem povečevanju pa bi morali najeti ali kupiti dodatne površine za pridelavo hrane za živali. V bližini bi lahko najeli dodatne površine, ki bi omogočale povečanje. Ob vse večjem opuščanju kmetijstva so možnosti za najem kvalitetnih kmetijskih zemljišč mogoče.

5.1.4 Zemljišča in pridelava krme

Pogoj za povečanje črede je tudi zagotovitev dovolj kakovostne krme za živali. Trenutna pridelava na njivah je povezana s potrebami pridelave hrane za živali. Na njivah veliko pozornost v kolobarju namenjajo deteljno-travnim mešanicom. Kolobar je zelo pomemben pri ekološkem načinu pridelovanja. Kolobar, v katerem so v veliki meri prisotne metuljnice, zagotavlja dobro založenost tal z dušikom, ostale hranilne snovi pa dodajajo v tla s hlevskim gnojem. Za gnojenje je potrebno pridelati dovolj hlevskega gnoja, ki je osnova za gnojenje površin. Dokup gnoja iz konvencionalnih kmetij je prepovedan. Ker imajo živali določen čas v hlevu, lahko zberejo dovolj gnoja. Pašnike živali pognojijo z iztrebljanjem med pašo.

Pri vodenju pridelave na njivah in travnikih morajo uporabljati analizo tal, s katero lahko upravičujejo ukrepe kot so apnenje in uporaba dovoljenih mineralnih, gnojil za izboljšanje pH vrednosti in založenosti tal z mineralnimi snovmi.

Odpirajo se tudi možnosti setve žit in prodaje zrnja za predelavo v moko. Dvigi cen žit v letošnjem letu so pokazali možnost tudi za tovrstno pridelavo. Imajo nekaj površin, na katerih bi lahko posejali koruzo za zrnje in jo predelali v moko. Pojavlja se tudi povpraševanje po ekološko pridelani hrani za živali, predvsem močni krmi.

Zaenkrat cene žit na trgu zelo nihajo in ni zagotovila, da bo odkupna cena naraščala. Naravne katastrofe po svetu so vplivale tudi na cene žit pri nas. Cena ekološko pridelanih žit pa je zelo specifična in ni direktno povezana z ceno konvencionalno pridelanih žit.

Ekološki proizvodi imajo specifične odjemalce, katerim cena ni poglavitni razlog za nakup.

Če se bo povpraševanje po ekološki moki povečevalo, se bodo na kmetiji odločili tudi za pridelavo žit. Na začetku bi lahko pridelali manjše količine, ki bi jih ponujali strankam na kmetiji. Če bi prišlo do dobrega odziva, bi se odločili za povečanje. Možnost je tudi nakup mlina in mletje žit doma.

S povečanim pridelovanjem poljščin bi si zagotovili dodatne količine krme za živali, ki bi jo potrebovali, če bi prišlo do naravnih katastrof. Ker bi sejali na parcelah, ki so razpršene po širšem območju, bi se izognili uničenju celotnega letnega pridelka ob vremenskih ujmah.

5.2 NAČIN TRŽENJA

Prodaja mesa na domu se je na opisani kmetiji pokazala kot pravilna odločitev. V začetni fazi so stranke o ponudbi obveščali sami. Po povečanem zanimanju sedaj stranke naročajo meso same po telefonu. Meso naročajo predhodno, kar pomeni, da koljejo, ko je večina mesa rezervirana. S tem si zagotavljajo takojšnje prodaje mesa, redne stranke in stalen odkup.

5.2.1 Nove možne poti trženja

Spletna prodaja

Meso bi lahko prodajali tudi prek spleta. Sodobni načini prodaje na spletu omogočajo dodatne možnosti za prodajo. V Sloveniji je sedaj že kar nekaj živilskih trgovin, ki svoje produkte prodajajo prek spleta in jih dostavljajo strankam na dom. Tudi prodajo mesa je moč organizirati na ta način. Postaviti bi morali spletno stran, na kateri bi si lahko stranka ogledala ponudbo kmetije in način njihove proizvodnje. Preko spleta bi lahko stranke naročile ali kupile proizvode. Klavne polovice bi lahko razdelili na večvredne dele, ki bi jih posebej prodajali na licitaciji. Predvideli bi težo npr. pljučne pečenke pri živi živali, jo nato na spletu postavili na licitacijo in iztržili zanjo najvišjo ceno. Tako bi že pred zakolom živali meso prodali po najvišji ceni. Ker se zanimanje za tovrstno prodajo povečuje, bi lahko kmetije razmišljale tudi v tej smeri.

Če bi se kmetije odločile za tovrstno prodajo, bi se morale povezati in na trg vstopiti skupaj. Postavili bi spletno trgovino, kjer bi več kmetij ponujalo svoje proizvode. Potencialni kupci bi lahko doma iz naslonjača naročili in kupili zelene proizvode.

Organizirati bi morali primeren prevoz blaga od kmetije do stranke. Stranke bi morali navaditi, da si pridelke ali proizvode naročijo vnaprej v malo večjih količinah. Prevoznik bi spremljal tedenska naročila strank, zbral hrano iz kmetij in pripravil pakete za stranke. Pakete bi nato razvozil strankam. Potrošniki bi tako dobili vedno svežo ekološko pridelano hrano. Kmetije bi se tako povezale in bi na trgu ponujale celotno paleto ekoloških izdelkov.

Kupujmo domače

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije je za slovenske kmete in druge, ki se ukvarjajo s pridelavo in predelavo domačih pridelkov in izdelkov, pripravila novo spletno stran Kupujmo domače: www.kupujmodomace.si. Na tej strani svojih proizvodov ne ponujajo samo ekološke kmetije, temveč tudi ostali.

Spletna stran Kupujmo domače je namenjena slovenskim kmetom in ostalim, ki želijo predstaviti svojo dejavnost ter pridelke in izdelke potrošnikom po vsej Sloveniji.

Ustvarili so spletno stran Kupujmo domače, ki naj bi bilo stičišče ponudbe in povpraševanja po domačih pridelkih, izdelkih ali storitvah. Spletna stran bo uporabnikom nudila vrsto koristnih nasvetov in informacij.

S svojo ponudbo bodo kmetje in drugi ponudniki pripomogli k boljši prepoznavnosti in nakupu slovenskih pridelkov, izdelkov ali storitev.

Na spletni strani si je moč ogledati ponudbo kmetij, ki so se prijavile v to združenje. Urejen imajo brskalnik, ki omogoča potrošniku enostavno iskanje željnega proizvoda. Kmetije se predstavljajo s kratkim opisom dejavnosti ter predstavljajo svoje produkte. Opisan je način proizvodnje in v nekaterih primerih tudi podkrepjen z fotografijami.

Potencialni kupec si lahko od doma ogleda proizvodnjo kmetije v lokalnem območju ali celotni Sloveniji. Na spletu je moč najti vse kontakte in se odločiti za zelen proizvod.

Stran "Kupujmo domače" je namenjena predstavitvi ponudbe, ni pa namenjena neposredni prodaji.

Kmetija bi lahko na tej strani predstavila ponudbo svojih izdelkov in si povečala krog odjemalcev.

Ekološke tržnice

Nekatere kmetije se odločajo, da svoje proizvode prodajajo na ekoloških tržnicah, ki so sedaj že v vseh večjih slovenskih mestih. Na teh tržnicah se povečini prodajajo živila z daljšim rokom uporabe ter nekaj sadja in zelenjave. Potrošnik nima možnosti izbire in nabave širše palete izdelkov. Obiskovalci teh tržnic izdelke kupujejo bolj iz radovednosti kot stalne porabe.

V Novem mestu je na Glavnem trgu že dalj časa organizirana ekološka tržnica. Na stojnicah prodajajo med, razne pekavske izdelke, jabolka, jabolčni sok in nekaj malega sezonske zelenjave. Večinoma so zasedene le tri stojnice, kar je malo.

Če bi želeli na tržnicah prodajati meso, bi morali urediti prodajalno, ki bi ustrezala vsem sanitarnim zahtevam. Moje mnenje je, da ni smiselno prodajati ekološkega mesa v neprimernih objektih, ki ne bi ustrezali ekološkemu načinu razmišljanja.

Prodajalne tovrstnih izdelkov bi morale biti urejene tako, da bi delovale čimbolj domače in bi vključevale razne etnološke značilnosti. Tako bi potencialne stranke začutile domačnost in bi se lažje odločale za nakup.

Sodelovanje z osnovno šolo in vrtcem

V bližini kmetije se nahaja osnovna šola Podzemelj in ob njej vrtec. Bližino teh ustanov lahko štejemo kot prednost, saj lahko kmetija z njimi sodeluje. Tem ustanovam bi lahko predlagali, da bi odkupovale njihovo meso. Do sodelovanja pa bi moralo priti tudi s starši otrok, ki bi morali biti pripravljene plačati nekaj več za hrano svojih otrok. Tudi država bi lahko denarno podprla vrtce in šole, ki bi hrano nabavljale na bližnjih kmetijah. Tako bi si kmetije zagotovile stalen odkup, šole pa zdravo hrano. Tudi cena obrokov se po mojem mnenju ne bi bistveno povečala, saj bi hrano prodajali brez posrednikov in njihovih marž. Obroke bi morali prilagoditi sezonski pridelavi na kmetijah, npr. solato iz uvoza bi zamenjal motovilec, ki ga je moč pridelovati v rastlinjakih tudi pozimi.

5.2.2 Zaupanje v ekološke izdelke

Kljub temu, da so ekološke kmetije podvržene strogim kontrolam, je zaupanje ljudi v ekološko proizvodnjo še vedno majhno. Največkrat prihaja do nezaupanja certifikatom o ekološki pridelavi. Ljudje niso pripravljene plačati višjih cen za proizvod o katerem niso 100 % prepričani, da je pridelan na ekološki način. Ljudje pogosto ne poznajo razlik med konvencionalno pridelavo in ekološko. Menijo, da je to samo tržna niša, s katero kmetije prodajajo svoje proizvode.

Ker imamo v Sloveniji več oznak, ki predstavljajo ekološke izdelke, pri potrošnikih prihaja do zmede. Predvsem prihaja do zmede v večjih trgovskih centrih, kjer se ponavadi ekološki proizvodi prodajajo skupaj z ostalimi. Pri tem pa so le-ti označeni z vrsto oznak, ki jih potrošniki ne poznajo.

Celotna ponudba ekoloških izdelkov bi morala biti ločena od ostale ponudbe. Potrošnike bi morali dobro informirati o načinu ekološke pridelave in predelave. Ker pa zaenkrat veliki trgovinski centri v Sloveniji ne kažejo posebnega interesa, je najbolj učinkovita prodaja na domu. Tu se stranka lahko na lastne oči prepriča o načinu pridelave na kmetiji.

5.3 VZTRAJANJE PRI EKOLOŠKEM KMETOVANJU

Trenutno stanje na kmetiji kaže, da so se pravilno odločili in bodo vztrajali pri ekološkem kmetovanju. Ta način kmetovanja se dobro umešča v okolico, ki ne bi sprejela obširnega intenzivnega kmetovanja. Na kmetiji veliko pozornost namenjajo celotni podobi kmetije, u urejenosti ok dice in površin, ki so v njihov i lasti. Ker so te površine tu d iob tu išt ično priljubljeni reki Kolpi se tudi naključni obiskovalci lahko prepričajo o urejenosti kmetije. Sedaj jim zelo dobro uspeva in so dober primer za to, kako se da kmetijsko dejavnost umestiti v tako okolje.

Trenutno na trgu obstaja veliko povpraševanju po ekološko prirejenem mesu. Tudi okusnost mesa je po besedah strank veliko boljša od konvencionalno prirejenega. Dober glas o kmetiji se tako hitro širi od ust do ust in pritegne vse več strank.

Ena od odločitev za ekološko kmetovanje je bila tudi ohranjanje okolja za naslednje rodove. S tem ko so uredili velike pašnike, so se na podeželju znova pojavile živali. Pred trideset leti in več je imela skoraj vsaka hiša v vasi vsaj eno žival. Z pašo živali znova vračajo utrip v vaško življenje in v ljudeh se znova prebuja veselje do kmetovanja. Predvsem je paša pomembna za preprečevanje vse večjega zaraščanja.

Na kmetiji stremijo k novim znanjem, ki bi jih lahko uporabili. Eden od sinov se šola na Srednji kmetijski šoli Grm in želi študij nadaljevati na Biotehniški fakulteti. Znanje pri dokaj novi panogi v Sloveniji je izredno pomembno za nadaljnjo usmerjenost kmetije. Največ znanja pa si kmetje naberejo iz izkušenj in preizkušanjem.

Za prihodnjih nekaj let so na Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano že sprejeli odlok o subvencioniranju ekološkega kmetijstva. Obstajajo pa tudi dvomi o smiselnosti subvencioniranja kmetiji zgolj na podlagi setvenih načrtov in setve. Tako nekateri kmetje samo posejejo njivske površine in za pridelek ne skrbijo več. Pridelek zgnije na njivi, za katero so dobili podporo. Kmetje bi morali imeti motiv pridelati čim več in proizvode dobro prodati.

Gospodarstva, ki imajo zelo majhno letno proizvodnjo, prodajo zelo malo svojih produktov ali pa celo nič, niso zagotovilo za razvoj ekološkega kmetovanja. Kmetije bi morale strmeti k večji proizvodnji kljub ekološki naravnosti. V ta proces bi se morale vključiti tudi svetovalne službe, ki bi spremljale dogajanje na kmetiji in spodbujale tržno zanimivo proizvodnjo. Tako bi subvencije res služile svojemu namenu, ne pa kot sedaj, ko so na večini kmetij le-te edini vir dohodka.

6 SKLEPI

Analiza ekološke kmetije v Beli krajini je postregla z naslednjimi ugotovitvami:

- Osnovna dejavnost na kmetiji Trdič je že dalj časa govedoreja. Z intenzivnim pitanjem bikov so se začeli ukvarjati leta 1994, ko so imeli v hlevu do 100 pitancev. V lasti so imeli 40 ha kmetijskih površin in še 2 hektarja gozda. Največja težava pri tej proizvodni usmeritvi je bil nakup dobrih telet.
- Leta 2001 so v Prekmurju kupili, 33 plemenskih telic lisaste pasme. Ko so nabavili kvalitetne telice, so si zagotovili dober potencial za vzrejo lastnih telet. Ob tem pa se je kmalu pojavila tudi ideja o ekološkem kmetovanju.
- Do preusmeritve je po besedah lastnika prišlo zaradi slabe prodaje pitancev ter izčrpanja znanja in možnosti v panogi. Želeli so si novih izzivov in ekološko kmetijstvo za katerega so se odločali dlje časa, se jim je zdelo izredno primerno. Z preusmeritvijo je bila kmetija upravičena tudi do višjih podpornih sredstev, ki so tudi doprinesla k odločitvi.
- Poleg 33 telic lisaste pasme so kupili še bika pasme limuzin. Za to pasmo so se odločili, ker spada med mesne pasme, je zelo primerna za celodnevno pašo tudi v ekstenzivnih (težjih) razmerah in je odlična za gospodarsko križanje.
- Trenutno imajo na kmetiji 34 plemenskih krav, ki so letos vse breje. Letos bodo povečali čredo z lasnimi odbranimi telicami na 38 živali. Radi bi prišli do črede v kateri bo 45 krav dojlj. Na kmetiji pridelajo dovolj krme za takšno število živali.
- Vse živali so od aprila do novembra na pašnikih, breje krave prezimujejo v hlevu, telice in bikci ostanejo zunaj. Telitvena sezona je februarja in marca, ko so krave v hlevu. Vso krmo pridelajo na lastnih in najetih kmetijskih zemljiščih. Na njivah vodijo ustrezen kolobar ter upoštevajo gnojilni načrt.
- Največji prihodek na kmetiji predstavlja prodaja svežega govejega mesa. Prodaja poteka na domu v urejeni razsekovalnici prodajalni. Prihodke na kmetiji pa predstavljajo tudi subvencije ter dodatna dejavnost, oddajanje apartmajev.
- Odločitev za preusmeritev v ekološko kmetijstvo je bila smiselna in racionalna. Lastnik je dobro pretehtal vse možnosti in se odločil za način kmetovanja, ki najbolj ustreza njihovi kmetiji.

7 POVZETEK

Ekološko kmetijstvo je posebna oblika kmetijske pridelave, ki poudarja gospodarjenje v sožitju z naravo. Je način trajnostnega kmetovanja, ki upošteva kmetijo kot celosten, enovit sistem, v smislu tla-rastline-živali-človek in skrbi za ravnovesje vseh vključenih elementov. Zato mora celostno upoštevati dopolnjevanje rastlinske pridelave in reje živali. Ekološko kmetijstvo dobiva vse večji pomen v slovenskem prostoru in v Evropi.

Pomemben del ekološkega kmetovanja je tudi živinoreja. Predvsem prežvekovalci so tiste živali, ki najbolj ustrezajo načelom ekološkega kmetovanja. Reja krav dojlj je zanimiva, saj velja, da je primerna za skromne razmere. V Sloveniji imamo veliko površin, ki so primerne za ekstenzivno rejo. Te površine pa se povečini zaraščajo in kmetje jih vse manj obdelujejo. S pašo na teh površinah bi lahko ohranili obdelovalne površine in na njih redili živali, ki bi jih prodajali po višji ceni. Kot zanimiv način prodaje se vse bolj uveljavlja prodaja na domu. Kupec se tako na lastne oči prepriča o načinu reje. Ker je zdrav način pridelave hrane vse pomembnejši, se tako lažje odločajo za nakup in so pripravljeni plačati višjo ceno za take proizvode.

Namen diplomske naloge je predstaviti ekološko kmetijo, opisati njeno dejavnost in način prodaje lastnih proizvodov. Analizirana kmetija se z ekološkim kmetijstvom ukvarja devet let. V tem času so si nabrali veliko izkušenj in znanj na tem področju. Izkoristili so možnost vključitve v novo vrsto kmetovanja in jo dobro izkoristili. Kmetija je v dosedanjem času postavila dobre temelje za uspešno nadaljevanje v tej usmeritvi.

Trenutno imajo na kmetiji 34 plemenskih krav, ki so letos vse breje. Letos bodo povečali čredo z lastnimi odbranimi telicami na 38 živali. Radi bi prišli do črede v kateri bo 45 krav dojlj. Imajo tudi lastnega bika pasme 'limuzin', ki ga uporabljajo za gospodarsko križanje. Trenutno imajo na kmetiji urejenih 20 ha trajno ograjenih pašnikov. Ti pašniki so razdeljeni na večje čredinke, v katerih se od aprila do novembra pasejo živali. Vso hrano za živali pridelajo sami na lastnih in najetih površinah. V letošnjem letu so poljščine pridelovali na dvanajstih hektarih: 2 ha koruze, 4 ha ječmena, 2 ha ovsa in 4 ha krmnega graha z mešanico žit. Živali namenjene za zakol redijo največ 14 mesecev. Živali odpeljejo v klavnico KZ Metlika, ki ima certifikat za klanje ekoloških živali. Iz klavnice nato ohlajeno meso pripeljejo domov ter ga razsekajo po želji strank. Za namen prodaje mesa na domu redijo predvsem telice. Žival oddajo v zakol, ko zberejo dovolj naročil strank za odkup mesa. Koljejo pa tudi odstavljenе krave ter bike. Vse meso poskušajo prodati doma. Na kmetiji so uredili prostor za razsek in prodajo mesa. Pri prodaji izdelkov doma, je potrebno urediti celotno okolico kmetije, ker le-ta vpliva na zaupanje potrošnika. Investicija, ki so jo naredili, jim bo tudi v prihodnje omogočala prodajo mesa na domu.

Na kmetiji so prenovili staro kmečko hišo in v njej uredili dva apartmaja. Tako je okolica kmetije dobila dodaten občutek domačnosti.

Največji prihodek na kmetiji predstavlja prodaja svežega govejega mesa. Prihodke na kmetiji pa predstavljajo tudi subvencije ter dodatna dejavnost, oddajanja apartmajev. Meso prodajajo v 5-kilogramskih paketih, v katerih so različni kosi govejega mesa. Meso telic stane 6 evrov po kilogramu, junečje meso 7 evrov na kg, meso starejših živali pa 5 evrov na kg.

Kmetija, ki smo jo analizirali, omogoča polno zaposlitev dveh družinskih članov. Odločitev za preusmeritev v ekološko kmetovanje ni bila lahka, vendar je bila dobro premišljena in se je obrestovala. Ko so na kmetiji uvideli, da se prejšnji usmeritvi ne obetajo boljši časi, niso vztrajali in so se odločili za alternativo. Na kmetiji stalno povečujejo osnovno čredo. Odločili so se za postopno povečevanje s vzrejo lastnih plemenskih telic. Vsako leto dodajo osnovni čredi do štiri telice. Povpraševanje na trgu jim zagotavlja, da bodo lahko prodali svoje produkte.

Trenutno stanje na kmetiji kaže, da so se pravilno odločili in bodo vztrajali pri ekološkem kmetovanju. Na kmetiji veliko pozornost namenjajo celotni podobi kmetije, urejenosti okolice in površin, ki so v njihovi lasti. Tako ustvarjajo celotno podobo kmetije, ki strankam ob prihodu na kmetijo vliva zaupanje v kakovosti ponudbe.

Predstavljen je primer ekološke kmetije, ki na domu prodaja svoje proizvode in zagotavlja dve delovni mesti. Je dober primer kako se da z dobro idejo, delavnostjo in znanjem uspeti v dejavnosti, ki v Sloveniji zaenkrat še ni razvita.

8 VIRI

Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015. 2006. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 71 str.

Analiza stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji. 2011. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/starasektor_za_sonaravno_kmetijstvo/oddelek_za_kmetijstvo_in_okolje/kmetijsko_okoljska_placila/ekolosko_kmetovanje/ekolosko_kmetijstvo_dejstva_in_podatki/7_analiza_stanja_ekoloskega_kmetijstva_v_sloveniji/ (16. feb. 2011)

Bavec M., Repič P., Poštrak N., Miklavec J. 2001 Ekološko kmetijstvo. Ljubljana ČZD Kmečki glas: 448 str.

Čepon M. 2003. Lastnosti in namen reje krav dojlj. Sodobno kmetijstvo, 36, 7/8: 40-42

Čepon M. 2004 Načrtovanje sistemov reje krav dojlj. Govedorejec, 5: 10-11

Demeter. 2010. Razvojna strategija. Projekt razvoja bio - dinamičnega kmetovanja v Sloveniji <http://www.demeter.si/images/stories/dokumenti/razvoj.pdf> (6. jan. 2011)

Drago P., Oražen M. 1998. Slovenija, pokrajine in ljudje. Ljubljana, Mladinska knjiga: 735 str.

Ekološko kmetovanje. Dobro za naravo dobro zate. Evropska komisija.

http://ec.europa.eu/agriculture/organic/eu-policy/data-statistics_sl (1. feb. 2011)

Ekološko kmetijstvo – dejstva in podatki. 2008. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/starasektor_za_sonaravno_kmetijstvo/oddelek_za_kmetijstvo_in_okolje/kmetijsko_okoljska_placila/ekolosko_kmetovanje/ekolosko_kmetijstvo_dejstva_in_podatki/ (6. feb. 2011)

Goljavšek K. 2004. Prehranski trendi. Gospodarski vestnik, 53: 154

Govedorejska služba Slovenije. Wellgene 2000-2006.

<http://wellgene.govedo.si/pls/wellgene!/wellgene.projekt?m=16&j=SI#nav> (2. feb. 2011)

Kocjan Ačko D. 2001. Permakultura: ekološko kmetovanje. Naša žena, 1: 84-85

Moj.Trznica.si. Ekološko kmetovanje.

<http://www.mojatrznica.si/mojatrznica.php?rss=6> (16. feb. 2011)

Mollison B., Slay M. S. 1994. Uvod v permakulturo. Ljubljana, Društvo Kortina: 7

Neposredna prodaja – priložnost naših kmetij. 2009. Posoški razvojni center.

http://www.prc.si/file/open/340_5b2971c20154/brosura%20Neposredna%20prodaja.pdf (7. mar. 2011)

- Osterc J., Ferčaj., Čepin S., Čepon M. 1995. Govedoreja v Sloveniji in možnosti prireje mesa na travinju. *Sodobno kmetijstvo*, 28, 6: 277-28
- Osterc J., Klopčič M., Potočnik K., Čepon M., 2002. Napredek slovenske govedoreje v zadnjih štirih desetletjih. V: *Kmetijsko živilski sejem, 2002, Razstava govedi. Razstava konj. Razstava prašičev. Razstava drobnice. Predstavitev perutnine. Gornja Radgona, Pomurski sejem: 10-24*
- Pomembnejši podatki. Popisa kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2010- začasni podatki. 2010. Statistični urad Republike Slovenije.
http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3448. (23. dec. 2010)
- Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil. Ur.l. RS št. 128-5415/2006.
<http://www.uradn~list.si/1/content?id=76876&part=&highlight=pravilnik+o+ekolo%C5%A1ki+pridelavi+in+predelavi+kmetijskih+pridelkov+oziroma+%C5%BEivil>
(2. mar. 2011)
- Program dela za izvedbo skupnega temeljnega rejskega programa na področju govedoreje za leto 2010: 51 str. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Varna_hrana/STRP2010/STRP_govedo_2010.pdf (7. jan. 2011)
- Repič P. 2001. Kontrola ekoloških kmetij. V: *Ekološko kmetijstvo*. Bavec M (ur.). Ljubljana, Kmečki glas: 27-54
- Rejski program za lisasto pasmo govedi v Sloveniji. 2004. Govedorejsko poslovno združenje.
http://www.gpz.si/uploads/File/GPZ_RP_LS_MAR09.pdf (19. mar. 2011)
- Slabe A. 2000. Organic Farming in Slovenia. Institut for Sustainable Development.
http://www.organic-europe.net/country_reports/slovenia/default.asp (3. jan. 2011)
- Struktura kmetijskih gospodarstev. 2007. Statistični urad Republike Slovenije.
http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1219%20 (20. jan. 2011)
- Tesco. 2006.
<http://www.tesco.com/> (4. jan. 2011)
- Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ur.l. RS št. 61-2665/2005.
<http://www.uradni~list.si/1/content?id=56813&part=&highlight=Uredba+o+vrsti%2C+obsegu+in+pogojih+za+opravljanje+dopolnilnih+dejavnosti+na+kmetiji> (12. mar. 2011)
- Vodnik po ekoloških kmetijah. Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu.
<http://www.eko-kmetije.info/kaj-je-ekokmetovanje.asp> (12. mar. 2011)
- Vidrih T. Celoletna pašna reja govedi in pregod na sezonske telitve.
<http://www2.arnes.si/~surtvidr/clanki/clanek22.htm> (20. jan. 2011)

Zakon o kmetijstvu. Ur.l. RS. št. 51-2181/2006.

<http://www.uradni-list.si/1/content?id=73399&part=&highlight=zakon+o+kmetijstvu>
(19. maj. 2011)

Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije. 2009. Blagovna znamka Biodar.
<http://www.zveza-ekokmet.si/biodar/11> (2. feb. 2011)

Živinoreja, Slovenija. 2009. Začasni podatki. Statistični urad Republike Slovenije.
http://www.stat.si/tema_okolje_kmetijstvo.asp (4. jan. 2011)

ZAHVALA

Zahvaljujem se prof. dr. Jožetu Ostercu za vse nasvete, strokovno pomoč, vodenje in vzpodbudo pri izvedbi diplomske naloge.

Hvala vsem sošolcem in prijateljem, ki so mi na kakršen koli način pomagali na mojih študentskih poteh.

Hvala vsem družinskim članom.